

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

Освіта в Україні в період російської агресії 2014–2023 рр.

Студентка 4 курсу, група СОІ-41
Спеціальність 014.03 Середня освіта
(історія)

Ващак Лілія Ярославівна

Керівник:

Королько Андрій Зіновійович,

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

м. Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	8
1.1 Основні тенденції розвитку освіти	8
1.2 Особливості доступу педагогічних кадрів до освітнього процесу	16
1.3 Адаптація освітян до викликів в умовах війни.....	22
РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26
2.1 Нові підходи для здобуття освіти в умовах воєнного стану.....	26
2.2 Особливості розроблення нових навчальних інтернет-платформ	34
2.3 Експериментальна перевірка інноваційної складової освітнього процесу в умовах воєнного стану.....	39
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ У ШКОЛАХ В ПЕРІОД 2014-2023 РР	41
3.1 Сучасні прийоми та методи для вивчення та актуалізації знань на уроках історії в період 2014-2023 рр.....	41
3.2 Методика та форми організації навчального процесу	47
3.3 Способи перевірки та оцінювання результатів учнів.....	49
РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ	52
4.1 Координація та співпраця освітніх установ з державними органами, міжнародними співтовариствами	52
4.2 Рекомендації та перспективи відновлення і процвітання галузі освіти в Україні	56
ВИСНОВОК	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність дипломної роботи. Відверто проаналізувати вплив російської агресії на систему освіти в Україні за період з 2014 по 2023 рік – значить зануритися у вир реформ, викликаних не лише зовнішнім ворогом, а й внутрішніми потребами та викликами часу. Цей період в історії України відзначився не лише політичними й економічними змінами, але й глибоким перетворенням у сфері освіти, що набуло стратегічного значення для майбутнього країни.

Здійснюючи аналіз, слід зазначити, що освіта завжди була ключовим елементом культурного, соціального та економічного розвитку кожної держави. Україна, як і будь-яка інша країна, не залишалася осторонь цієї реальності. Проте, російська агресія, що розпочалася у 2014 р., не тільки поклала свої військові відбитки на карту української території, але й суттєво позначилася на системі освіти.

На перший погляд, критичний стан справ в українській освіті, викликаний війною, може бути сприйнятий як виклик. Проте, у цій ситуації криється й певний потенціал для перетворень та покращень. Російська агресія змусила українське суспільство переглянути свої підходи до багатьох аспектів життя, включаючи й освіту.

Перш за все, важливо відзначити зміну підходу до виховання та формування патріотичних цінностей серед молодого покоління. Військова агресія Росії стимулювала українське суспільство виробити нові норми та цінності, спрямовані на підтримку національної ідентичності та патріотизму. Школи та університети стали центрами, де активно формувалася свідомість молодих громадян, залучаючи їх до захисту територіальної цілісності та культурної спадщини країни.

Далі, реформи в освітній сфері стали необхідними для підтримки конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Військові дії та окупація деяких територій привели до значного зниження бюджетних ресурсів, що вимагало раціоналізації витрат та перегляду пріоритетів. Уряд змушений був переглянути систему фінансування освіти, зосередившись на розвитку та

підтримці тих галузей, які мали потенціал сприяти економічному зростанню та інноваціям.

Також, варто звернути увагу на роль освіти у формуванні інформаційної безпеки та протидії пропаганді. Російська агресія супроводжувалася інтенсивною інформаційною війною, спрямованою на маніпулювання свідомістю громадян. Відповідь на це стала розвинута програма медіаосвіти, яка надавала українцям критичний аналіз інформації та навички розпізнавання маніпуляцій.

Отже, період російської агресії від 2014 по 2023 р. суттєво перетворив систему освіти в Україні. Незважаючи на виклики та складнощі, які супроводжували цей період, українське суспільство продемонструвало свою готовність до змін. Адаптація освітньої системи до нових реалій та викликів стала важливим кроком на шляху до побудови сучасної, конкурентоздатної держави.

Дослідження має надзвичайну актуальність у сучасному контексті, оскільки військова агресія росії проти України від 2014 р. має глибокий і багатогранний вплив на всі сфери життя країни. Освіта, як ключовий елемент соціального, культурного та економічного розвитку, стала одним із найбільш вразливих та важливих напрямків, що піддавався серйозним викликам та змінам під впливом воєнних подій та геополітичної ситуації.

Протягом цього періоду українська освітня система стикалася з численними складнощами та викликами, такими як евакуація шкіл та університетів на тимчасово окуповані території, зниження фінансування у зв'язку з воєнним станом, нестабільність у вчителів та студентів, необхідність впровадження нових програм та підходів до виховання патріотизму та національної свідомості. У таких умовах, освітня система виявила свою велику важливість для формування суспільства, здатного протистояти агресивним впливам та підтримувати національну ідентичність.

Мета дипломної роботи – проаналізувати стан розвитку освітньої системи в Україні в період російської агресії 2014–2023 рр. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

– здійснити загальну характеристику освітнього процесу;

– простежити складові інноваційної діяльності у системі освіти України в умовах воєнного стану;

– розкрити особливості методики викладання історії у школах нашої держави в період 2014–2023 рр.;

– звернути увагу на перспективи розвитку освіти в умовах війни.

Об'єктом дипломної роботи виступає система освіти в Україні в період російської агресії 2014–2023 рр.

Предметом дипломної роботи є вплив російської агресії на освітні процеси та інфраструктуру в Україні протягом зазначеного періоду.

Географічні межі дипломної роботи охоплюють територію сучасної України в міжнародно визнаних та закріплених в Конституції кордонах 1991 р. Однак в умовах російсько-української війни, розпочатої у 2014 р., неможливо окреслити стан розвитку вітчизняної освіти на тимчасово окупованих рф територіях Сходу і Півдня України, зокрема АР Крим, більшої частини Луганської і Донецької областей та частини Запорізької і Херсонської областей.

Хронологічні рамки дипломної роботи охоплюють період 2014–2023 рр. Нижня межа – 2014 р. – спричинена початком російсько-української війни. Верхня межа – 2023 р. – обумовлена її продовженням в умовах гібридної і повномасштабної війни з росією, розпочатої у лютому 2022 р.

Теоретико-методологічну основу дипломної роботи становлять методологічні принципи історизму, об'єктивності, системності, всебічності і послідовності. У дипломній роботі із загальнонаукових використано методи аналізу і синтезу, сходження від абстрактного до конкретного, моделювання. Серед спеціально-наукових методів залучено проблемно-хронологічний, історико-критичний, класифікаційний методи. У роботі використано міждисциплінарні методи: метод контент-аналізу, статистичний, порівняльно-статистичний, порівняльно-соціологічний і порівняльно-типологічний методи.

Стан наукової розробки дипломної роботи. Під час написання дипломної роботи взяті до уваги нормативні документи, які регулюють стан розвитку освіти в умовах війни. Зокрема, це укази, рекомендації і вказівки Президента України,

Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України про невідкладні заходи щодо об'єднання зусиль для підтримки України та про формування безпечного освітнього середовища закладів освіти в умовах війни [1; 2; 9]. У цьому контексті до уваги взяті Закон України «Про освіту» [7], Закон України «Про повну загальну середню освіту» [8], Закон України «Про вищу освіту» [4], Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2023 року» [5], Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [6].

Про стан освітнього процесу в Україні в умовах війни змістовно цікавими є публікації таких дослідників, як О. Бородієнко [11], І. Драч [23], І. Коренева [34], М. Мельник [17], О. Ольшанської [18], О. Оржель [38], О. Топузов і Т. Засекіна [31], С. Захарін [24], С. Шкарлет [45], В.Шишко і М. Волинець [41] та ін. Інноваційна діяльність у системі освіти України в умовах воєнного стану знаходиться у полі зору Н. Жевакіної [13], І. Крамаренко, Т. Корнішевої та І. Сілтютіної [15], О. Гнатюк [30] та ін.

Характеристика методик навчання історії у школах за останні десять років здійснюється С. Алексеєвою [10], О. Пометун [39], В. Козловим [14] та ін. Питань перспектив розвитку вітчизняної освіти в умовах війни торкаються такі науковці, як В. Левкулич [27], Н. Литвин [35], О. Хромова [46], І. Шевчук і А. Шевчук [20], Т. Губанова [22] та ін.

Для ознайомлення з особливостями впливу війни на психоемоційний стан учасників освітнього процесу доречними будуть праці О. Джеджери [42], О. Овчаренко [37], Т. Книша, А. Козака та О. Іванашко [25], О. Голубенко [21] та ін.

Наукова новизна отриманих результатів дипломної роботи полягає у тому, що в роботі здійснено спробу простежити складові інноваційної діяльності у системі освіти України в умовах воєнного стану та звернути увагу на перспективи розвитку освіти в умовах війни.

Практичне значення отриманих результатів дипломної роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути застосовані у науково-дослідницькій (для

підготовки ґрунтовних праць з освітнього менеджменту), навчальній (для підготовки підручників і науково-методичних посібників з вивчення розвитку сучасної освіти в Україні, в тому числі й історичної), виховній (для формування національно і державницько свідомої, морально здорової і фізично розвинутої української учнівської і студентської молоді), державній (для розробки державної програми підтримки розвитку освіти в Україні) роботі.

Структура дипломної роботи обумовлена її метою та завданнями. Вона побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених підрозділів, висновків, списку використаних джерел (60 позицій), 7 додатків та 22 піддодатка. Обсяг основного тексту становить 63 сторінки. Загальний обсяг роботи – 103 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1.1 Основні тенденції розвитку освіти

Освіта має готувати учня до адаптації до швидко змінюваного світу. Замість того, щоб передавати статичні знання і навички з покоління в покоління, сучасна освіта має надавати учням можливість розвивати навички, необхідні для досягнення успіху в динамічному середовищі. Якщо раніше освіта була порівнювана з підготовкою до побудови нерухомого будинку, то тепер це схоже на навчання стріляти по рухливим мішеням. В сучасному світі, де обставини постійно змінюються, важливо навчити людину адаптуватися та швидко реагувати на нові виклики і можливості.

Багато дітей сьогодні мають прогалини в знаннях через різні причини. Дехто не мав доступу до освіти у весняно-травневий період. Інші не могли концентруватися через постійне перебування в бомбосховищах. Деякі не змогли ефективно навчатися дистанційно. Ті, хто виїхав за кордон або перебував за кордоном в цей період, залучалися до занять на місцях, але зустрічали труднощі через вивчення матеріалу на іноземній мові або в незвичних умовах. Наприклад, навіть якщо учень вивчав таблицю множення чеською мовою, йому доведеться зробити додаткові зусилля, щоб засвоїти її українською [24, с. 521–522].

Перша реакція може бути спроба компенсувати втрачений час, наздогнавши пропущені години. Проте травматичні події можуть впливати на когнітивні здібності, увагу та пам'ять дитини. Вона може відчувати, що не може опанувати матеріал так само ефективно, як раніше. І коли вона витрачає більше часу над цим матеріалом, результатом може бути лише погіршення самооцінки та відторгнення до навчання.

Дорослі тимчасово мають переглянути своє розуміння якості освіти. Тепер це не лише кількість знань, яку вдалося передати учням, а й створення психологічно сприятливого середовища, наявність відчуття належності у дітей, зниження рівня стресу під час навчання [1].

Освіта вже не буде однаковою для всіх. Новий формат освіти складатиметься по-іншому, і ми дізнаємося про це за три роки після його впровадження. Стабільність в освіті зникне. Наприклад, раніше ми вживали фразу «пішли, як діти в школу», що вказувало на звичність того, що діти навчаються в класах. Тепер це змінилося. Освітнє середовище потрібно буде перебудовувати, не лише відновлювати стіни зруйнованих шкіл, але і створювати середовище, що сприяє розвитку дитини. Освіта більше не може залишатися консервативною і інерційною, інакше вона стане лише формальністю [2].

Замість цього, освіта має надавати учням життєспроможність, гнучкість мислення, стійкість, а також поєднувати навички критичного мислення з навичками роботи, вміннями втілювати ідеї у реальний матеріал.

Нинішні виклики, що стоять перед Україною та її освітньою системою, включають у себе агресивні дії з боку росії, війну між Україною та росією, руйнування освітніх закладів, організацію навчального процесу в умовах воєнного стану, продовження реформ, внутрішню переміщення населення, масову еміграцію та інше. У зв'язку з цими факторами складно передбачити стратегічний розвиток вищої освіти.

При оцінці майбутніх можливостей утримання позицій закладів вищої освіти на ринку надання освітніх послуг необхідно враховувати основні тенденції розвитку світової економіки у 2023 році, які були опубліковані Недержавним аналітичним центром «Українські студії стратегічних досліджень». Особливу увагу слід звернути на війну та геополітичні аспекти, що продовжуватимуть мати великий вплив. Російська агресія надалі буде вносити хаос у глобальні процеси, а стабілізація може зайняти час. Також очікується перебудова ланцюгів на ресурсних ринках, зокрема, ринку енергоносіїв, і зростання оборонних витрат держав [28, с. 9–12].

Однак перед Україною відкриваються нові можливості, зокрема, відновлення інфраструктури за новими стандартами, розбудова нової мережі освітніх закладів, і значний прогрес у науці та технологіях.

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на період з 2021 по 2031 рік, розроблена у 2020 році, відповідає Указу Президента України Володимира Зеленського (Указ № 210/2020 «Про вдосконалення вищої освіти в Україні») та відповідним дорученням Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала (№ 23502/2/1-20 від 12.06.2020 та № 23502/3/1-20 від 13.06.2020) [7]. Ця стратегія виникла у зв'язку з завершенням у 2021 році дії Національної стратегії розвитку освіти в Україні (Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013), зростанням глобальних викликів перед світовою економікою, впливом глобального ринку праці та освітніх послуг, а також ризиками, що виникають перед економікою країни в зв'язку з розвитком нових технологій, демографічними і соціальними проблемами тощо [36, с. 115–117]. Програма була впроваджена всіма учасниками освітньої галузі України навіть у період війни та інших надзвичайних ситуацій, проте це не вплинуло на якість освітнього процесу.

На даний момент, основною метою вищої освіти є забезпечення якісної підготовки спеціалістів для потреб економіки України та її інноваційного розвитку, здатних відповідати геополітичним викликам майбутнього. В свою чергу, економічний прогрес країни повинен сприяти соціальному розвитку, підвищенню державних соціальних стандартів та життєвому рівню населення. Ключовими факторами для економічного зростання країни є інвестиції в освіту для підготовки висококваліфікованих фахівців, розвиток людського капіталу для подолання наслідків війни та демографічної кризи, інноваційний розвиток економіки, впровадження новітніх технологій та розширення фінансової системи [23, с. 1–3].

Згідно з М. Мельником глобалізація може бути інструментом для боротьби з бідністю та голодом у світі, однак вона також призводить до ряду викликів і загроз для здоров'я та життя населення. Наприклад, пандемія Covid-19 призвела до зростання віртуальних комунікативних процесів у суспільстві, включаючи освітній процес. Це призвело до цифровізації комунікативних відносин між державою та населенням, збільшення обсягів інтернет-торгівлі, розвитку електронних платіжних систем тощо. У зв'язку з цими трендами посилюється

значення інтелектуальної праці, що передбачає інвестування в інноваційний розвиток та проведення наукових досліджень. В цьому контексті стає актуальним запровадження стимулюючої національної та регіональної політики для залучення висококваліфікованих фахівців та науковців шляхом збільшення інвестицій у інноваційний розвиток та науково-дослідницьку роботу [17, с. 3–8].

У кінці 2022 року під час засідання Уряду міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет виставив на всеукраїнський перегляд програму великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». При належному фінансуванні та ефективній реалізації ця програма має перетворити Україну на передовий освітньо-науковий центр Євросоюзу. Концепцію розробила робоча група, до складу якої увійшли представники Офісу Президента, Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій, народні депутати, освітяни та науковці. Експерти вважають, що українська система освіти має потенціал стати сучасною, гармонізуватися з європейською та відповідати викликам сьогодення [53].

Після початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року соціально-економічна система України постраждала від ворожих нападів. Значних пошкоджень зазнали об'єкти інфраструктури, будівлі громадського призначення, в тому числі навчальні заклади. Деякі міста та селища були повністю зруйновані російською артилерією та авіацією, через що жителі були змушені евакуюватися. Експерти ЮНІСЕФ наголошують, що російська агресія створила пряму та зростаючу загрозу життю та добробуту 7,5 мільйонів українських дітей. Гуманітарна криза поглиблюється з кожною годиною: сотні дітей загинули або були поранені, а їхні однолітки постійно стають жертвами насильства. Через руйнування інфраструктури сотні тисяч дітей позбавлені безпечної води та електроенергії [52].

Крім того, війна та масові переміщення знищують джерела доходу та економічні можливості мешканців України. У зв'язку з цим багато сімей залишаються без достатнього доходу для задоволення своїх основних потреб і не можуть надати належну підтримку своїм дітям.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 1 серпня 2022 року, без повного врахування областей з активними військовими діями, загинуло 358 дітей, 693 дитини поранено.

З початку війни Міністерство освіти і науки України (МОН) продовжило свою діяльність, підтримуючи постійний зв'язок з обласними департаментами освіти та керівниками закладів вищої освіти. МОН звернулося з відкритим листом до міжнародних партнерів, зокрема міністрів країн ЄС, з проханням підтримати освітню систему України. Водночас було припинено співпрацю у сфері освіти та науки з росією і державними органами країн, що підтримують збройну агресію проти України.

Для забезпечення безпеки в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) тимчасово призупинили освітній процес та оголосили канікули. Пізніше освітній процес продовжувався у всіх доступних формах: онлайн (з використанням ІТ-технологій та дистанційного доступу на територіях, де проходять бойові дії), офлайн (на віддалених від зони конфлікту територіях) та у змішаному режимі [12, с. 201–202].

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), фахової передвищої (ЗФПО) та вищої освіти (ЗВО) опинилися у нових умовах, оскільки студенти та викладачі були мобілізовані до Збройних сил України (ЗСУ) та територіальної оборони. Деякі викладачі навіть продовжували викладати для, а студенти навчатись навіть з лінії фронту.

Навчальні заклади перетворилися на центри допомоги як цивільному населенню, так і військовим. Викладачі та науковці активно взяли участь у волонтерській діяльності, збирали кошти для підтримки Збройних Сил України, записували відеозвернення до міжнародних ЗМІ, щоб розповісти про справжню картину російської агресії. Студенти активно долучилися до розробки веб-сайтів та створення телеграм-каналів для інформування громадян про ситуацію на передовій та інші важливі питання. Студенти технічних вишів організували кіберпідтримку країни. Таким чином, зародився широкомасштабний освітній рух [9].

Частина учасників навчального процесу, які опинилися у центрі бойових дій, стали жертвами серйозних психологічних та фізичних травм. Умови життя дітей на сході та півдні України, де тривають воєнні дії, стають все більш непомірними. Українські діти, щоб уникнути війни, знаходяться під великим ризиком втратити сім'ю, стати жертвами насильства, сексуальної експлуатації та потрапити в сітку торгівців людьми. Більшість з них пережила надзвичайно травматичні події. Ці діти негайно потребують збільшення заходів безпеки, стабільності, допомоги у сфері захисту дітей та психосоціальної підтримки, особливо ті, хто залишився без супроводу дорослих або розлучився зі своїми сім'ями. ЮНІСЕФ підкреслює, що війна призвела до найгострішої кризи в сфері захисту дітей з початку XXI століття [45, с. 83–88].

МОН України здійснив ряд заходів для забезпечення психологічної підтримки, розмістивши корисні поради для постраждалих на своєму офіційному веб-сайті. Група волонтерів-психологів активно працює над проектами для дітей і дорослих, а також надає поради з контролю емоційного стану [3].

Згідно з відомостями від керівників освітніх закладів, понад 92% шкіл уникнули втрат у навчальному процесі, що свідчить про постійну активність закладів у проведенні освітнього процесу як у синхронному, так і у асинхронному режимі, забезпечуючи можливість учням активно долучатися до нього. Найчастіше школи призупиняли свою роботу протягом 5 днів у першому півріччі 2022/23 навчального року. У деяких школах на Сході навчання було призупинено більше ніж на 30 днів, на Півночі – від 10 до 20 днів, на Півдні – менше 10 днів.

Незважаючи на те, що за даними керівників освітніх закладів навчальний процес майже завжди відбувався, лише 40% батьків заявили, що їхні діти постійно вчилися. Особливо низький відсоток таких батьків на Заході – 32%, тоді як на Сході цей показник склав 50%. Від 34% до 44% батьків стверджують, що їхні діти не вчилися протягом менше ніж 10 днів, від 8% до 18% – від 10 до 20 днів [55].

Як керівники, так і батьки вважають, що основними перешкодами для навчального процесу були аварійні ситуації, відключення електроенергії та

проблеми з Інтернетом. За найпоширенішими причинами відсутності навчання, зазначаються хвороба дитини (67% батьків учнів початкової школи), нездатність самостійно приєднатися до онлайн-уроків (9% батьків початківців), а також перевантаження (7%), нестабільний емоційний стан (6%) та втрата мотивації (5%) учнів базової та старшої школи [41, с. 239–241].

Компенсація втрати навчального часу, яка найчастіше відбувається через пропущені заняття, зазвичай здійснюється шляхом надання учням навчальних матеріалів, таких як презентації, відео або онлайн заняття, а також завдань для самостійного опрацювання. Однак складно оцінити, наскільки часто вдається здійснити ці заходи, оскільки багато вчителів скаржаться на обмеженість умов та можливостей:

- відсутність електроенергії та інтернету;
- недостатній час у педагогів;
- різні часові пояси учнів та вчителів;
- відсутність бажання учнів та їх батьків виділяти додатковий час на навчання.

Зміна форм навчання, таких як перехід з очного на дистанційне або змішане навчання, а також нестабільність умов, такі як повітряні тривоги або перебої з електроенергією та Інтернетом, суттєво позначилися на результативності навчання учнів [12, с. 205–208].

Вчителі початкових класів спостерігають погіршення результатів з таких предметів, як українська мова, іноземна мова, математика, літературне читання. Проте успішність з інших предметів та курсів, таких як мистецтво, дизайн і технології, фізкультура, інформатика, «Я досліджую світ», залишається приблизно на тому ж рівні.

У селах вчителі частіше зазначають погіршення результатів, ніж у містах: наприклад, про зниження успішності з української мови в селах вказують 57 % вчителів, у містах – 44 %. Так само із з іноземної мови (52 % в селах проти 47 % у містах) та з математики (45 % проти 40 %). Щодо інформатики, то 37 % вчителів з сіл та 25 % з міст відмітили погіршення результатів [17, с. 17].

Серед старшокласників переважає думка, що їхні досягнення в навчанні залишилися без змін. Різниця в залежності від місця проживання не виявлено, крім Заходу, де учні виражають більший оптимізм щодо своїх результатів.

Результати опитування вчителів та учнів виявили деякі розбіжності у сприйнятті наданої допомоги та підтримки для здолання навчальних викликів. Більшість учнів стверджують, що отримували додаткові завдання та матеріали для самостійного вивчення. З іншого боку, вчителі переважно зазначають про індивідуальні та групові консультації, а також додаткові заняття для учнів [17, с. 7–8].

Вища освіта в Україні зазнала серйозних втрат і руйнувань унаслідок нового етапу конфлікту з росією. Перед початком повномасштабного вторгнення росії, система вищої освіти стояла перед завданнями реформування, впровадження норм, визначених у новій редакції Закону України «Про вищу освіту» 2014 року, створення системи забезпечення якості вищої освіти, відповідної до європейських стандартів, тощо. Після початку повномасштабної збройної агресії ситуація в сфері вищої освіти України стала ще складнішою. Учасники освітнього процесу опинилися в різних умовах, часто за межами країни або в регіонах, віддалених від зони бойових дій; деякі продовжують навчання на тимчасово окупованих територіях [4].

Українська система вищої освіти стикається з необхідністю адаптації освітнього процесу до нових умов. Проте на сьогоднішній день мова йде не лише про збереження та відновлення вищої освіти в Україні, а про її подальший розвиток після війни. Тому питання подальшого розвитку вищої освіти стає особливо актуальним.

Серед основних завдань післявоєнного періоду в освіті важливо відновлення й розвиток освітньої інфраструктури, забезпечення сталості і неперервності освітнього процесу, підтримка психологічного стану учасників освітнього процесу та реформування вищої освіти з метою досягнення світових стандартів якості. Ці завдання можна вирішити шляхом відкриття освітніх

центрів, створення навчально-практичних закладів та впровадження інших сучасних рішень [36, с. 110–112].

У зв'язку з цим, пріоритетними напрямками інновацій у вищій освіті після війни є:

- цифровізація вищої освіти;
- повна інтеграція вищої освіти із сферою економіки;
- залучення більшої кількості іноземних студентів;
- забезпечення якісних характеристик вищої освіти України, що відповідають міжнародним стандартам;
- надання автономії вітчизняним вишам [28, с. 50–52].

Отже, незважаючи на агресію Росії, Україна продовжує розробляти стратегії короткого і довгострокового розвитку вищої освіти. Українські виші стають сильнішими завдяки розробці стратегій реконструкції та продовженню реформ в освіті. У найближчі роки Україна планує розширення обсягу освітніх послуг, підтримку гуманітарних і культурних цінностей, інтеграцію іноземних студентів у потужні навчальні заклади.

1.2 Особливості доступу педагогічних кадрів до освітнього процесу

Адекватне кадрове забезпечення загальноосвітніх закладів та їх готовність здійснювати освітній процес у формі очної (денної) освіти під час воєнного стану та в період після нього є важливим аспектом забезпечення учнів рівним доступом до якісної освіти. Наразі органи управління освітою різних рівнів вивчають глибоко питання кадрового забезпечення загальноосвітніх закладів та їх готовності організувати освітній процес у навчальному році 2022/2023. Проводиться аналіз та прогнозування потреби у педагогічних працівниках різних спеціальностей для закладів освіти в різних регіонах. Одним з викликів для загальної середньої освіти є те, що через військову агресію рф багато педагогічних працівників тимчасово залишили своє місце проживання та виїхали за кордон. Наприклад, станом на вересень 2021 року у загальноосвітніх закладах працювало 434 755 педагогічних працівників. Починаючи з 24 лютого 2022 року

(станом на 17 червня 2022 року), 24 016 педагогічних працівників, або 5,5% від загальної кількості вчителів, які працювали у загальноосвітніх закладах у вересні 2021 року, виїхали за кордон з усіх регіонів України. Найбільше вчителів виїхало з Харківської області (12%) та Донецької області (11,3%). Крім того, частина педагогічних працівників виїхала з тимчасово окупованих територій та планує проживати в межах регіонів, які контролюються Україною. Ці люди потребують працевлаштування в закладах освіти на території України, де їм надано статус внутрішньо переміщених осіб [41, с. 241].

Збір інформації про кількість педагогічних працівників, які працюють у ЗЗСО на територіях з активними бойовими діями, ускладнений. Це стосується громад Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської та Харківської областей. З усім цим відзначається позитивна динаміка щодо повернення додому педагогічних працівників. На 23 червня 2022 року за кордоном перебуває 22 519 педагогічних працівників, що складає 5,2% від загальної кількості вчителів, які працювали у ЗЗСО у 2021/2022 навчальному році. Зустрічаються труднощі з працевлаштуванням педагогічних працівників у ЗЗСО за їхнім новим місцем перебування через відсутність документів про освіту та інші причини. Інформаційна підтримка цим вчителям здійснюється через формування відповідних витягів з бази даних програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (ПАК «АІКОМ»). Розпочатий з 2021/2022 навчального року персоналізований збір даних про педагогічних працівників ЗЗСО до бази ПАК «АІКОМ» дозволяє перевіряти інформацію про кожного вчителя та надавати довідки про їхню освіту, стаж, рівень кваліфікації для закладів, де вони працюють за місцем тимчасового проживання [3].

Українські вчителі зараз перевантажені. 80% опитаних вказали, що обсяг роботи та відповідальність зросли, а 54% визначили потребу у психологічній допомозі.

Раніше у вчителів були інші пріоритети, такі як матеріальна, технічна та методична підтримка. Проте зараз найважливішою є психологічно-методична

підтримка. Вчителі потребують знань про те, як реагувати на екстрені ситуації, надавати першу медичну та психологічну допомогу, а також розпізнавати ознаки стресу та психологічної травми учнів [38, с. 48–50].

Виклики, з якими стикаються педагогічні кадри:

Безпека:

- Перебування в зоні бойових дій: Педагоги, які проживають в зонах активних бойових дій, постійно ризикують своїм життям та здоров'ям. Їм може знадобитися евакуація з небезпечних районів, що може бути складним і травматичним досвідом.

- Необхідність евакуації: Багато педагогів змушені були евакуюватися з рідних міст та сіл, залишаючи свої домівки та роботу. Це може призвести до розлучення з сім'ями, втрати майна та труднощів з адаптацією до нового місця життя.

- Психологічний тиск: Педагоги постійно відчувають психологічний тиск через війну, що негативно впливає на їхнє психічне та емоційне здоров'я. Вони можуть переживати страх, тривогу, гнів, депресію та інші психологічні проблеми [29, с. 380–383].

Інфраструктура:

- Руйнування шкіл та інших навчальних закладів: Внаслідок бойових дій багато шкіл та інших навчальних закладів було зруйновано або пошкоджено. Це може призвести до переповнення інших шкіл, нестачі місць для навчання та погіршення умов для освітнього процесу.

- Відсутність доступу до Інтернету та електроенергії: В багатьох регіонах України відсутній доступ до Інтернету та електроенергії, що ускладнює організацію освітнього процесу. Педагогам може знадобитися використовувати альтернативні методи навчання, такі як самостійна робота з підручниками, лекції та семінари без використання електронних ресурсів.

- Нестача навчальних матеріалів: Внаслідок війни багато шкіл втратили навчальні матеріали, що ускладнює навчання учнів. Педагогам може знадобитися

використовувати власні ресурси, шукати допомогу у волонтерів або використовувати онлайн-ресурси.

Емоційний стан:

- Переживання за себе, своїх близьких та своїх учнів: Педагоги переживають за свою безпеку, безпеку своїх близьких та своїх учнів. Вони можуть відчувати відповідальність за життя та здоров'я своїх учнів, що може призвести до додаткового stresu та тривоги.

- Втома та виснаження: Педагоги відчувають втому та виснаження через постійний stres та напруження. Вони можуть мати проблеми з концентрацією уваги, мотивацією та працездатністю.

- Посттравматичний стресовий розлад: Педагоги, які пережили травматичні події, такі як обстріли, бомбардування, втрата близьких, можуть страждати від посттравматичного стресового розладу. Це може призвести до ретроспективних спогадів, кошмарів, тривоги, депресії та інших психологічних проблем.

У цей складний період важливо акцентувати увагу на емоційному стані учнів, встановленні довірчих відносин з ними, створенні відчуття безпеки та наданні підтримки. Таким чином, вчителям слід знизити очікування щодо навчальних досягнень, оскільки діти переживають стрес, тривогу, паніку та розгубленість. Педагоги повинні розробляти уроки, враховуючи такі аспекти:

- Внаслідок інтенсивних емоційних переживань когнітивні здібності мозку значно знижуються, тому дитині важко засвоювати нову інформацію і відтворювати вже засвоєне [22, с. 111].

- Стрес може виявлятися у формі гіперактивності, дратівливості, агресії або, навпаки, апатії та замкнутості.

- Серед ваших учнів, ймовірно, є діти, які перебувають у зонах активних бойових дій або втратили рідних та близьких. Такі діти мають особливо вразливу психіку на даний момент.

Ще один виклик з яким стикається педагогічне середовище це мобілізація. У період війни кількість педагогічних кадрів зменшується через виїзд за кордон,

недостатню зарплатню, стрес та мобілізацію. З цієї причини педагогічним працівникам забезпечена «відстрочка» для забезпечення доступу до викладацької діяльності.

У відповідності до закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» під час особливого періоду певні категорії працівників освітніх та наукових установ, які мають вчене звання або науковий ступінь, а також педагогічні працівники закладів професійної або загальної середньої освіти не можуть бути призвані до військової служби, якщо вони працюють на основному місці роботи не менше як на 0,75 ставки відповідно у вищих або професійно-технічних закладах освіти, наукових установах чи організаціях [6].

Особливий період починається з моменту оголошення рішення про мобілізацію (за винятком цільової) або з моменту введення воєнного стану та триває протягом періоду мобілізації, воєнного часу та частково під час відновлення після воєнних дій.

На підставі цих умов для отримання відстрочки існують дві умови: основне працевлаштування в освітньому закладі (а не за сумісництвом) та робота не менше ніж на 0,75 ставки. Якщо фахівець не відповідає цим критеріям, відстрочка не надається. Тобто вчитель, який працює наполовину, не може отримати відстрочку через свою педагогічну діяльність, якщо, звісно, не має інших обставин, які це дозволяють. Згідно зі статтею 119 КЗпП, такій особі зберігається місце роботи і посада, але вже не середній заробіток — цей обов'язок роботодавців було скасовано з липня 2022 року [6].

Навчальний заклад не може залишати працівника на броні. По-перше, згідно з постановою КМУ від 27 січня 2023 року № 76, бронювання може застосовуватися до представників органів державної влади та місцевого самоврядування, а також до працівників:

1. На підприємствах, установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі, коли це необхідно для виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень);

2. На підприємствах, установах і організаціях, які здійснюють виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг, необхідних для забезпечення потреб Збройних Сил та інших військових формувань;

3. На підприємствах, установах і організаціях, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період. При цьому можна забронювати лише 50% військовозобов'язаних і лише на строк, що не перевищує 6 місяців [6].

Крім того, це нелогічно, оскільки відстрочка діє безстроково, і підтвердити її можна документами від роботодавця, що є набагато простішим, ніж процедура бронювання.

Важливо зазначити, що ці виклики не є вичерпними. Педагогічні кадри стикаються з багатьма іншими проблемами, пов'язаними з війною, такими як:

- Нестача фінансування: Зниження бюджетів на освіту може призвести до скорочення зарплат педагогів, зменшення можливостей для підвищення кваліфікації та погіршення матеріально-технічного забезпечення шкіл.
- Зростання навантаження: Педагогам може знадобитися працювати більше годин, щоб компенсувати нестачу кадрів.
- Проблеми з адаптацією до нових умов: Педагогам може бути важко адаптуватися до нових методів навчання, онлайн-платформ та інших змін, пов'язаних з війною [46, с. 3–23].

Таким чином, питання формування кадрів навчальних закладів під час воєнного стану має вирішальне значення для забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Військова агресія російської федерації призвела до значних втрат серед вчителів, багато з яких були змушені покинути свої будинки. Незважаючи на складну ситуацію, спостерігається позитивна тенденція до повернення педагогів в Україну. Вчителі стикаються з величезним психологічним тиском, втомою і вигоранням, є необхідним психологічна підтримка. Захист та підтримка педагогічного складу є пріоритетом для органів управління освітою, які працюють над адаптацією системи освіти до нових викликів.

1.3 Адаптація освітян до викликів в умовах війни

Жорстока війна, яку Росія розв'язала проти України, кардинально змінила життя мільйонів людей, в тому числі й освітян. Звичний освітній процес був зруйнований, і перед педагогами постали нові виклики, до яких їм довелося швидко адаптуватися.

Серед основних викликів, з якими зіткнулися освітяни в умовах війни, можна виділити:

- **Перехід на дистанційне навчання:** З міркувань безпеки традиційне навчання в школах та закладах дошкільної освіти було призупинено. Вчителі змушені були опановувати нові онлайн-платформи та методи роботи, щоб продовжувати освітній процес.

- **Психологічний стан дітей:** Війна негативно вплинула на емоційний стан дітей. Багато хто з них пережив страх, втрату близьких, розлуку з сім'єю. Тому важливою частиною роботи педагогів стала психологічна підтримка дітей, допомога їм у подоланні травм та адаптації до нових умов життя [36, с. 239–240].

- **Нестача ресурсів:** Внаслідок війни багато шкіл та закладів дошкільної освіти були зруйновані або пошкоджені. Виникла потреба в оновленні навчальних матеріалів, комп'ютерного обладнання, а також в забезпеченні доступу до Інтернету.

- **Зміна пріоритетів:** В умовах війни пріоритетом освіти стало не лише надання знань, але й формування в дітей стійкості, відповідальності, патріотизму. Педагоги шукають нові методи та підходи, щоб виховати у підростаючого покоління цінності гуманізму, свободи та демократії [24, с. 525–530].

Важливо зазначити, що українські освітяни гідно й успішно справляються з викликами воєнного часу. Завдяки їхній самовідданості, креативності та ентузіазму діти й далі отримують освіту, відчувають підтримку та здобувають знання, необхідні для майбутнього.

Адаптація освітян до викликів в умовах війни – це не просто перехід на нові методи роботи. Це справжній подвиг людей, які, ризикуючи життям, роблять все

можливе, щоб українські діти могли навчатися, розвиватися та вірити у краще майбутнє.

Найважчі періоди під час війни:

Стан війни та тривоги через повітряні напади. Ці два аспекти повністю охопили всі аспекти нашого життя та примусили нас радикально переглянути освітній процес. Тепер нам доводиться приймати той факт, що деякі уроки будуть пропущені, а теми – не так глибоко вивчені.

Навчання на відстані. Так, ми всі звикли до дистанційного навчання... під час пандемії. Проте в умовах війни підготуватися до нього стає неможливо, хоча вчителі здобули великий досвід, який вони застосовують і нині.

Як виживати без світла та зв'язку? Як отримати допомогу під час блекауту? Як підтримати дітей, що віддалені від рідного дому? Це було найважче. Коли ти не можеш нічого зробити, бо все залежить від зовнішніх обставин. Це просто виснажувало власні сили та ресурси [47].

Навчання в укритті. Психологічний стан як у вчителів, так і у учнів залишає бажати кращого, а навчання у шкільному укритті нічого не додає у силі та впевненості. Навчання в коридорі між двома стінами – теж.

Відсутність електрики. Тут все просто: без світла – без навчання. Так, можна записувати уроки заздалегідь, можна перебудовувати навчальну програму, можна продовжити терміни здачі робіт, але навчати дітей так якісно, як раніше, важко. Іноді це просто неможливо.

Відсутність особистого спілкування. Із колегами та учнями, а також з рідними людьми. Як це впливає на емоційний стан? Мабуть, не дуже позитивно.

Неможливість передбачити майбутнє. Навіть у короткостроковій перспективі. Як планувати свої дії, коли твої плани вже не залежать від тебе? Тому не дивно, що до кінця року вчителі втомлюються не просто, а виснажуються.

Люди демонструють високу гнучкість, здатність адаптуватися до різноманітних обставин, включаючи війну. Вчителі повідомляють, що, хоча зусилля доводиться застосовувати, вони вдалося адаптуватися і розуміти складні

обставини. Однак це не означає, що процес простий. Вчителям доводиться бути постійно готовими до несподіваних ситуацій. Серед нюансів адаптації варто зазначити:

- недостатність гаджетів для дистанційної роботи;
- різна реакція учнів на дистанційну форму навчання: деякі активізувалися, інші – навпаки;
- проведення занять у дві зміни для залучення всіх учнів до навчання;
- необхідність вдосконалення дистанційної роботи та більше використання інтерактивних методів, таких як онлайн-тести [30].

Педагоги та адміністрація шкіл проявляють недостатню гнучкість та пристосованість, коли планують навчальний процес. У містах це стосується 33% директорів, а у селах – 50%, які не змінювали розклад навчальних занять навіть у звичайний час війни, коли в країні відбуваються постійні перебої з електроенергією, повітряні тривоги, а також брак доступу до швидкісного інтернету [1].

У містах 40% педагогів і 44% в селах не змінювали календарно-тематичне планування через зміни у робочому режимі закладу. Тільки 37% змінювали кількість годин для вивчення певної теми, 32% об'єднували теми, а 23% розподіляли їх враховуючи режим – синхронний чи асинхронний [43, с. 59–60].

У той же час, під час дистанційного синхронного та асинхронного навчання більшість вчителів пропонують учням переглядати презентації, відео, виконувати вправи та самостійно опрацьовувати навчальний матеріал. Проте 39% вчителів вважають викликом для освітнього процесу в умовах війни те, що учні не вміють самостійно вчитися [13, с. 70–73].

Умови воєнного стану в Україні створюють актуальні проблеми, пов'язані з високим навантаженням на викладачів у процесі навчання за ІТ-моделлю. Відомо, що дистанційні методи навчання можуть ще більше збільшити це навантаження. З цього приводу виникає необхідність впровадження заходів зі зниження навантаження, існують три основні шляхи, які можуть бути використані для цього:

1) Розробка різноманітного інформаційного матеріалу, який відповідає потребам студентів і максимально відповідає навчальним цілям.

2) Передача деяких функцій викладача групі студентів, щоб розподілити навантаження.

3) Оптимізація обсягу допомоги, наданої студентам, зокрема, забезпечення їх засобами для самостійного навчання.

Жорстока війна в Україні призвела до фундаментальних змін у навчальному процесі, змусивши вчителів адаптуватися до нових умов. Вчителі зіткнулися з багатьма проблемами, включаючи перехід на дистанційне навчання, надання психологічної підтримки дітям, брак ресурсів та зміну освітніх пріоритетів. Незважаючи на складну ситуацію і високу навантаженість, українські вчителі продовжують самовіддано працювати, надаючи дітям можливість вчитися і рости. Цей успіх вчителів доводить їх гнучкість, цілеспрямованість і здатність підтримувати навчальний процес навіть у найскладніших ситуаціях.

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Нові підходи для здобуття освіти в умовах воєнного стану

Освіта, разом з усіма сферами суспільства, пройшла значні трансформації під час воєнного стану. Повна перемога країни буде досягнута лише тоді, коли всі візьмуть участь у марафоні, кожен виконуючи свою частку роботи. Українська система освіти – це одна з цінностей, яку ми повинні захищати на освітньому фронті, оскільки від неї залежить майбутнє нашої держави. Нам, освітянам, потрібно повернутися до нашої головної мети - створювати і забезпечувати якісну освіту. Ми маємо не лише зберегти те, що маємо, але й продовжувати реформування Нової української школи, щоб виховати освіченого, конкурентоспроможного та ціннісно орієнтованого громадянина України.

У реалізації Концепції Нової української школи велике значення має освітній менеджмент, який забезпечує якісні зміни в організації освітнього процесу і створює умови для інноваційних перетворень у системі сучасної шкільної освіти. Основою для визначення стратегічних та оперативних цілей закладу загальної середньої освіти є розуміння керівниками закладу освіти та педагогічним колективом змін у системі освіти та їх причин. На функціонування освітнього процесу впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Урахування зовнішніх факторів може покращити якість освітнього процесу та сприяти розвитку закладу освіти, відкриваючи нові можливості [8].

У той же час зовнішні фактори можуть впливати на наші можливості, зокрема, збільшувати або зменшувати фінансування закладу освіти, що впливає на якість освітнього процесу та інше. Освітня система школи повинна адаптуватися до впливу зовнішніх чинників.

Пріоритетним напрямком є впровадження реформи «Нова українська школа», основними складовими якої є: розбудова здорової та безпечної школи; доступність та інклюзивність освіти; реалізація компетентнісного підходу в навчанні; створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти [26, с. 191–192].

Методи та форми організації освітнього процесу були переглянуті в рамках оновлення Державних стандартів для початкової та базової середньої освіти. Нові підходи, такі як компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований та ціннісний, стали основою навчання у всіх предметних галузях. Стандарти визначають цілі та принципи навчання, зміст навчальних програм, вимоги до досягнень учнів та методи їх оцінювання.

У Державному стандарті базової середньої освіти конкретно визначено ключові компетентності, які учні мають розвинути до завершення кожного з двох циклів навчання – адаптаційного (5–6 класи) та базового (7–9 класи), а також наскрізні вміння.

Також були змінені типові освітні програми, у яких з'явилися описи ключових компетентностей. Введено наскрізні лінії, такі як «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» та «Підприємливість та фінансова грамотність», для всіх навчальних предметів [10, с. 17–19].

Ці зміни суттєво впливають на організацію навчального процесу, вимагаючи від керівників шкіл підготовки до управлінської діяльності, яка повинна бути згідною з відповідними законами та концепціями Нової української школи.

У 2022/2023 навчальному році заклад освіти може розробляти свою освітню програму, використовуючи типові шаблони, що доступні на веб-сайті Міністерства освіти і науки України «Освітні програми». У навчальному плані освітньої програми закладу для загальної середньої освіти потрібно чітко визначити години, призначені для навчання різних предметів (включаючи інтегровані курси) та обов'язкових та вибіркового компонентів. З 1 вересня 2022 року вступає в дію Державний стандарт базової середньої освіти для 5-го класу. Такі класи будуть використовувати типову освітню програму для 5–9 класів загальної середньої освіти, затверджену наказом МОН України від 19 лютого 2021 року № 235. Під час створення освітньої програми рекомендується використовувати методичні рекомендації з організації

навчального процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах загальної середньої освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти та у контексті концепції «Нова українська школа» (лист МОН України від 6 серпня 2021 року №4.5/2303-21) та листа МОН України «Про освітні програми» від 22 квітня 2022 року № 1/4396-22 [31, с. 79-269].

При виборі форм організації навчального процесу слід керуватися принципами: забезпечення безпеки у навчальному середовищі, врахування вікових особливостей та фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, а також їх освітніх потреб. Одним з ознак якісного навчання є відповідність сучасним тенденціям та новим умовам існування в суспільстві. Тому навчальний процес має спрямовуватися переважно на розвиток навичок і умінь, а не на просту перевірку знань. В рамках академічної автономії форми організації навчального процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти та відображаються в освітній програмі. Вибір форм залежить від наявності ресурсів (матеріально-технічних, кадрових, навчально-методичних, інформаційних) та інституційних форм здобуття освіти. Крім того, на вибір форм впливають види діяльності, визначені в модельних програмах, а також алгоритм формування навчального плану з перерозподілом годин. У разі потреби заклад освіти може організувати індивідуальні форми навчання (наприклад, екстернат, сімейне навчання, педагогічний патронаж) або реалізувати індивідуальну освітню траєкторію учня [2].

Сьогодні у всьому світі надзвичайно актуальним є дистанційне навчання. МОН України рекомендує використовувати електронні ресурси, зокрема Всеукраїнську школу онлайн, регіональні платформи та ресурси навчальних закладів, включаючи приватні. Особлива увага має бути приділена дітям з особливими освітніми потребами та внутрішньо переміщеним особам. Навчання тимчасово переміщених учнів повинно бути організовано за їхньою заявою у зручний для них спосіб. Для класів, де навчаються такі учні, рекомендується забезпечувати гнучкість у виборі навчально-методичного матеріалу відповідно до освітніх програм загальноосвітніх закладів [15, с. 192–205].

Важливий аспект стосовно дітей з тимчасово окупованих територій, ліній зіткнення та деокупованих населених пунктів, які не мають зв'язку зі своєю школою, полягає в тому, що школам рекомендується утриматися від відрахування таких дітей і зберігати їхні особові справи.

Щодо учнів, які навчаються одночасно в українських та закордонних школах, існують розумні рекомендації, які, на жаль, надійшли досить пізно:

1. Не включати до розкладу онлайн-уроків ті предмети, які вивчаються у закордонній школі (особливо це стосується музики, фізкультури та мистецтва, вимоги до контрольних з яких у деяких школах можуть викликати непокір).

2. Не додавати до розкладу онлайн-уроків предмети, які вивчаються за вибором (варто визнати, що не всі школи в Україні інформують учнів, які предмети можна обирати).

Після початку широкомасштабної війни, започаткованої російською федерацією на території України 24 лютого 2022 року, освітній процес у всіх навчальних закладах було призупинено. Міністерство освіти і науки України (МОН) рекомендувало провести двотижневі канікули. Протягом цього часу частину територій України (на півдні, півночі та сході країни) було окуповано і стало місцем бойових дій. За перший місяць війни, до 1 квітня 2022 року, постраждало 722 заклади освіти, з яких 76 були повністю зруйновані. Більше 4,3 мільйонів дітей, що становить 57% загальної кількості, були змушені залишити свої домівки. З них понад 1,8 мільйона дітей та понад 30 тисяч учителів виїхали за кордон [43, с. 63]. З другої декади весни, починаючи з 14 березня 2022 року, у регіонах, де це було можливо з огляду на безпекову ситуацію, почали відновлювати навчання. Форми проведення освітнього процесу визначалися місцевими владами, але переважно через міркування щодо безпеки навчання здійснювалися у дистанційному форматі. Здобувачі освіти, які були змушені переїхати, отримали можливість продовжити навчання як у межах України, так і за її межами. Науково-педагогічним працівникам, таким як викладачі та вчителі, а також адміністрації навчальних закладів було дозволено працювати з будь-якого

місця в межах країни або за її межами, забезпечивши їм гарантії збереження робочих місць і середнього заробітку.

Такий вагомий підхід дозволив виконати навчальні плани і успішно провести атестацію, що в результаті забезпечило всім учням отримання результатів навчання та можливість продовження навчання на наступному рівні, а випускникам – отримання відповідних документів. Наприклад, в квітні минулого року в Україні було скасовано проведення традиційних вступних випробувань до вищих навчальних закладів та замість цього введено національний багатопредметний тест (НМТ), розроблено нові моделі вступних випробувань до магістратури – магістерський комплексний тест (МКТ) та магістерський тест навчальної компетентності (МТНК). Уперше в історії України проведено загальнодержавне оцінювання онлайн, включаючи і закордон, в якому взяли участь 226 101 учасник у 33 країнах світу. За підсумками вступної кампанії до професійних, фахових підготовчих та вищих навчальних закладів у 2022 році можна відзначити успішну реалізацію спрощеного механізму організації вступної кампанії, оскільки кількість студентів перевищила 600 тисяч осіб, причому науковий підхід до визначення здатності абітурієнта опанувати курс вищої освіти був повністю врахований, оскільки в НМТ відсутній поріг «склав - не склав» [5].

Підготовка до організації навчального року 2022–2023 у умовах повномасштабної війни стала особливим викликом. Кабінет Міністрів розробив вимоги до організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, де ключовим було обладнання укриттів. На початок навчального року укриття були встановлені в 62% закладів освіти, а кількість зросла до 68% до грудня 2022 року. Найкраще обладнані були школи та заклади вищої та професійної освіти, зокрема в Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській областях та м. Києві [2].

Незважаючи на загально високий рівень готовності, 30% студентів досі не мають постійного доступу до освітнього процесу, а в південних областях цей показник становить 40%. Про це свідчить дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни, результати якого були представлені Державною службою якості освіти України у квітні 2023 року. Програма була

реалізована в грудні 2022 - січні 2023 років за підтримки ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти», у рамках проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» за участі Alinea International та фінансової допомоги Уряду Канади. Дослідження охопило 150 шкіл з усіх областей України [29, с. 385–387].

Результати дослідження показали, що лише 40% здобувачів навчалися постійно і безперервно. Головними чинниками, які спричиняли перерви у навчанні, були повітряні тривоги, відсутність електропостачання та стабільного інтернет-зв'язку. Лише половина учнів мали доступ до комп'ютерів, ноутбуків або планшетів, в той час як 74% використовували смартфони для навчання, а 23% ділили гаджет з іншими членами родини.

Очевидно, що в умовах війни необхідно активно працювати не лише над забезпеченням безпеки, але й над розробкою та впровадженням новаторських та віддалених методів і механізмів для покращення доступу до освіти та психологічної підтримки. Учні потребують різноманітних освітніх можливостей, включаючи соціальну й емоційну підтримку, культурні заходи та доступ до медіа та технологій. Інновації в освіті стають особливо актуальними в умовах воєнного конфлікту. Педагоги та адміністрація змушені щодня приймати швидкі, нестандартні, по суті – новаторські рішення. Сучасна освітня діяльність активно шукає нові підходи до навчання, інноваційні форми організації навчального процесу, ефективні педагогічні та інформаційні технології, щоб забезпечити рівні умови для учнів незалежно від їх соціального чи релігійного статусу, а також для тимчасово переміщених осіб, біженців та військовозобов'язаних [19, с. 102–103].

Нові підходи зачепили і вищу освіту. У серпні 2023 року було ухвалене рішення Комітету та творення акту «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам» [22, с. 93].

Проєкт акта передбачає внесення змін до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку

кадрів» щодо встановлення нових термінів складання середньострокового прогнозу потреби ринку праці та формування державного замовлення.

Зміна термінів складання середньострокового прогнозу пропонується з метою визначення обсягів державного замовлення та їхнього вчасного включення до проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Крім того, законопроект передбачає внесення змін до Закону України «Про вищу освіту», а саме визначення регіонального замовлення та права на вищу освіту. Додана стаття 4-1 передбачає забезпечення права на отримання вищої освіти шляхом безоплатного або частково оплаченого навчання за рахунок державних грантів, пільгових довгострокових кредитів або ваучерів.

Статтею 4-1 також уточнено групи осіб, які можуть отримати вищу освіту за рахунок державного (місцевого) бюджету. Внесено зміни до статті 44, що стосуються процедури прийому на навчання для отримання вищої освіти, зокрема, конкурсного відбору вступників, розрахунку конкурсного бала та переліку осіб, які можуть брати участь у конкурсному відборі. Тепер можливість вступу з урахуванням балів за вступні випробування у вищому навчальному закладі замість зовнішнього незалежного оцінювання або вступних випробувань з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання також внесено зміни [5].

У Закон України «Про вищу освіту» внесено нову статтю 44-1, яка визначає специфічні умови та особливості прийому на навчання та оплати навчальних послуг для певних категорій громадян України [4].

Створено окрему статтю 44-2, в якій описано умови отримання державної цільової підтримки для отримання вищої освіти з урахуванням змін у моделі фінансування. При цьому надання такої підтримки передбачає аналіз фінансового стану її отримувачів, зокрема, для виплати соціальних стипендій. Відповідно, внесено зміни до умов надання державної цільової підтримки та виплати соціальних стипендій у законодавство України.

Проєкт акта передбачає внесення змін до статті 64, що стосуються трудового розміщення випускників вищих навчальних закладів, а також

додавання статті 64-1, яка встановлює умови трудового розміщення таких осіб, зокрема щодо укладання договору про працевлаштування у випадку отримання пропозиції від роботодавця. Крім цього, визначено ролі територіальних органів центрального органу виконавчої влади у забезпеченні трудового розміщення випускників вищих навчальних закладів за рахунок державного замовлення [7].

Відхід від запропонованої пропозиції призведе як до скорочення видатків державних коштів на освіту, так і до відмови у наданні додаткової фінансової підтримки студентам, які навчаються на умовах контракту, що в свою чергу значно позначиться на державному бюджеті України.

Тим часом, згідно зі статистикою, лише 20% випускників працевлаштовуються за фахом, що відповідає їх освіті, що в свою чергу має негативний вплив на розвиток ринку праці.

У свою чергу, витрати державних коштів, які пропонуються за допомогою адресного розміщення державного замовлення та адресної підтримки здобувачів освіти, сприятимуть підвищенню мотивації для навчання та подальшого працевлаштування на конкретні робочі місця фахівців за відповідними спеціальностями [51, с. 28–30].

Також визначено ролі територіальних органів центрального виконавчого органу, який реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, у частині впровадження механізму працевлаштування осіб, що отримують вищу освіту за рахунок державного замовлення.

Зміни передбачаються до статті 71, яка регулює перехід від моделі фінансування закладів вищої освіти до фінансування здобуття вищої освіти, зокрема шляхом визначення розширеного переліку способів такого фінансування за рахунок коштів загального фонду державного бюджету, коштів місцевих бюджетів, включаючи оплату навчання здобувачів вищої освіти за державним замовленням, виплату стипендій, надання грантів та кредитів на навчання для здобуття вищої освіти тощо [27, с. 139–145].

Згідно з внесеними змінами, в статтю 72 було включено положення про формування та розміщення державного замовлення на навчання здобувачів вищої

освіти. Додатково, була введена стаття 72-1 щодо регіонального замовлення. Також були додані статті 72-2 та 72-3, які регламентують надання державних грантів та пільгових довгострокових кредитів на навчання для здобуття вищої освіти, відповідно. У заключних положеннях проєкту акта зазначено, що від 1 січня 2024 року формування та розміщення державного замовлення та підготовка докторантів будуть здійснюватися відповідно до цих вимог [5].

Система освіти України зазнала значних перетворень в умовах воєнного стану, адаптуючись до нових викликів та переслідуючи свою головну мету – забезпечення якісної освіти. Впровадження реформи «Нова українська школа» є пріоритетним напрямом, спрямованим на розвиток компетентностей і цінностей учнів, які сприятимуть вихованню освічених та конкурентоспроможних громадян.

Завдяки спрощеному механізму організації навчального процесу, включаючи дистанційне навчання, можна підвищити безперервність освіти та підтримку внутрішньо переміщених осіб та учнів з особливими потребами.

2.2 Особливості розроблення нових навчальних інтернет-платформ

Існує багато підходів до визначення сутності онлайн-освіти. Можна розглянути різні критерії класифікації учасників в цій сфері

1) За вартістю: можна розділити на безкоштовні, платні та freemium. У моделі freemium сам процес навчання доступний безкоштовно, але за плату можливе складання іспиту чи отримання сертифіката.

2) За часом: розрізняють fixed time (коли доступ до курсу обмежений певним періодом) та open schedule (коли курс доступний необмежено).

3) За авторством курсів: розрізняють користувацькі та професійні. У користувацьких курсах матеріали надаються користувачами, часто у формі відеороликів, тоді як професійні курси створюються компанією з використанням професійних засобів.

4) За кількістю слухачів: можуть бути курси без обмеження та з обмеженням кількості слухачів, зазвичай до 50 осіб.

5) За процесом навчання: відокремлюють курси без супроводу та курси з супроводом. У першому випадку навчання ґрунтується на односторонньому передаванні інформації, в другому ж – викладач взаємодіє зі студентами, включаючи перевірку знань.

Сучасні електронні курси зазвичай включають відео лекції, текстові конспекти, додаткові матеріали, тести, практичні завдання та підсумковий іспит. Ефективність дистанційного навчання часто залежить від якості взаємодії викладача з учнем та рівня зворотного зв'язку.

Багато експертів висловлюють думку про низьку ефективність навчання через освітні електронні платформи, оскільки статистика показує, що лише від 5 до 13% слухачів успішно завершують масові онлайн-курси. Зазвичай, коли курс має автоматизовану перевірку та оцінювання, більше студентів завершують його повністю, порівняно з ситуацією, де використовується поверхневе, необов'язкове оцінювання. Отримання сертифікату про завершення курсу також слугує додатковою мотивацією. Однак опитування студентів показують, що багато з них задоволені рівнем інформації, отриманої з курсу, і використовують його матеріали для самонавчання, поєднуючи їх з іншими джерелами знань. Таким чином, для багатьох учасників дистанційних курсів основна мета не обов'язково полягає в отриманні сертифікату, тому оцінювати ефективність таких платформ лише за кількістю успішно закінчених курсів недостатньо [13, с. 68–70].

Основний продукт освітніх платформ – це контент, який може бути створений кількома способами: показ готового матеріалу через агрегатори, адаптація іншого контенту, використання користувацького матеріалу або створення власного [53].

Головною тенденцією є зменшення популярності сайтів-агрегаторів і зростання попиту на відібрані, якісно підготовлені та якісно зняті курси. В даний момент існують наступні способи заробітку на проектах онлайн-освіти:

- продаж програми з набором курсів (наприклад, Uniweb, Eduson) – в середньому від \$ 200 до \$ 500 за кожен;
- продаж окремих відео (наприклад, Besmart) – в середньому до \$ 10;

- продаж окремого курсу (наприклад, Web.University, Udemy) – в середньому до \$ 100;
- продаж підписки на певний період (наприклад, Нетологія, ЯКласс, LinguoLeo) – від \$ 20 до \$ 25 на місяць;
- продаж сертифікатів при безкоштовному проходженні курсу (наприклад, Cousega) – в середньому від \$ 50 до \$ 80;
- продаж додаткових послуг, таких як консультації, перевірка завдань і т. д. (наприклад, Earlydays) – в середньому від \$ 100 до \$ 300;
- продаж даних відвідувачів рекламодавцям для цільової реклами (наприклад, ResearchGate);
- обробка аналітики зі завантаженого контенту і надання необхідних досліджень за окрему плату (наприклад, Academia.edu);
- надання додаткових платних сервісів, таких як сховище матеріалів та організація дискусійних майданчиків для вузів (наприклад, Mendeley);
- створення навчальної, рекрутингової і PR-платформи для компаній (наприклад, Udacity).

Найбільш перспективними є гібридні моделі, які пропонують змішане навчання – комбінацію онлайн і офлайн. Наприклад, одна з трьох найбільших американських платформ MOOC, Udacity, перейшла саме на цю модель. Починаючи з 2014 року, платформа пропонує платні курси з постійним супроводом, перевіркою завдань, зворотним зв'язком і видачею дипломів як альтернативу безкоштовним самостійним курсам. Курси розробляються за кошти компаній, зацікавлених у кваліфікованих працівниках і супроводжуються їхніми експертами. Наприклад, курс по створенню додатків для Android коштує \$ 300 і триває 2 місяці. Цей курс був розроблений компанією Google з метою просування Android і розвитку нових додатків. Він включає в себе зворотній зв'язок по проектах, супровід викладачів і видачу фінальних сертифікатів [59].

Одним з ключових стратегічних завдань у процесі сучасної модернізації освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на міжнародному рівні.

Цю мету можна досягти шляхом зміни педагогічних методів та впровадження інноваційних технологій у навчальний процес.

Використання інформаційних технологій має різноманітні переваги, включаючи:

- зміну способу розвитку, поширення та засвоєння знань, навичок та умінь;
- створення можливостей для оновлення навчального матеріалу та методів його передачі;
- розширення доступу до загальної та професійної освіти;
- переосмислення ролі вчителя та викладача у навчальному процесі шляхом активізації діалогу та трансформації інформації у знання й розуміння.

Наразі набуває популярності використання інтернет-сервісів для створення цікавих навчальних матеріалів з будь-якої тематики, зокрема за допомогою текстів, зображень, відео та аудіофайлів, включаючи інтерактивні. Ці сервіси стають зручним інструментом для створення електронного супроводу уроків, занять або дистанційних курсів, надаючи можливість зібрати всі необхідні ресурси: файли, веб-сайти, документи Google тощо. Створені завдання можна розмістити на блозі за допомогою відповідного коду або створити QR-код для уроку, який можна поширити в соціальних мережах [14, с. 73].

Розглянемо кілька найпопулярніших сервісів, які використовуються для реалізації інтерактивного навчання.

Playbuzz - це онлайн-платформа, яка дозволяє створювати інтерактивний контент, такий як тести, опитування, слайд-шоу, флеш-карти та статті-списки з анімованими картинками. Сайт англomовний, але досить зрозумілий у використанні.

Bounce – це цікавий та простий у використанні сервіс для обміну ідеями з дизайну та вмісту веб-сайту, фотографіями, картинками, ілюстраціями та дизайнерськими рішеннями. Тут можна докладно розглянути кожну деталь і додати до неї коментар. Цей сервіс буде зручним для створення віртуальних плакатів, інструкційних матеріалів, «живих» фотографій тощо.

Symbaloo – це сервіс візуальних закладок, який дозволяє вибирати закладки, якими користується вчитель або викладач та організувати їх на робочому столі.

Ourboox – це проста повністю безкоштовна платформа для створення авторських електронних книг [50].

Kaizena – це система взаємодії з учнями та студентами. Це швидкий сервіс, який дозволяє організувати роботу в групі учнів та студентів і взаємодіяти з ними за допомогою різних методів. Сервіс дозволяє швидко створювати відгуки на студентські роботи і отримувати від них коментарі. Цей сервіс є безкоштовним.

Blendspace – зручний інструмент, що дозволяє створювати електронний контент для уроків, занять або дистанційних курсів. Він забезпечує можливість збирати необхідні ресурси, такі як тексти, відео, зображення, веб-сайти, Google документи, та інші, у одному місці. Також він надає можливість вбудовувати файли та онлайніві вправи, створювати тести та опитувальники. [11, с. 159].

Wizer.Me визнаний одним із найкращих сервісів для освіти у 2016 році. Цей сервіс дозволяє створювати інтерактивні робочі аркуші для використання у класі на інтерактивній дошці, під час дистанційного навчання або для домашніх завдань. Учні реєструються в сервісі та виконують завдання, а викладачі можуть переглядати їх відповіді в особистому кабінеті.

Loupe складається з трьох онлайнівих інструментів: Loupe Collage – для створення колажів, Loupe Card – для генерування листівок, Loupe Waldo – для створення онлайнівої гри на уважність, де потрібно знайти конкретне зображення на заданому колажі. Цей сервіс дозволяє:

- створювати фотоколажі з різних зображень;
- формувати колекції фотографій;
- перетворювати фотографії своїх родичів, друзів і однокласників у малюнки;
- зберігати свої роботи;
- публікувати їх у блозі, соціальних мережах;
- надсилати по електронній пошті;

- створювати творчі завдання для учнів;
- працювати на інтерактивній дошці.

Всі колажі, створені за допомогою Loope, мають спільний принцип: фотографії заповнюють певну форму, таку як смайлик, серце та інші.

LearningApps має зручний інтерфейс, який дозволяє легко створювати завдання за допомогою шаблонів. Сервіс пропонує великий вибір шаблонів, що сприяє різноманітності розробки завдань. Важливо зауважити, що цей сервіс безкоштовний. Порівнюючи LearningApps з іншими подібними сервісами, стає очевидно, що він є найкращим варіантом для створення інтерактивних завдань для освітян.

Отже, існують різні підходи до категоризації онлайн-освіти, які враховують вартість, час, автора, кількість учнів та процес навчання. Основна увага приділяється рівню зворотного зв'язку, який впливає на якість взаємодії вчителя та учня та ефективність дистанційного навчання. Інноваційні технології та сервіси, такі як інтерактивні платформи та інструменти, відіграють важливу роль у модернізації освіти, забезпеченні доступності, оновленні навчальних матеріалів та вдосконаленні навчального процесу.

2.3 Експериментальна перевірка інноваційної складової освітнього процесу в умовах воєнного стану

Умови воєнного стану несуть значні виклики для всіх сфер життя, включаючи освіту. Військові конфлікти часто призводять до переривання навчального процесу та погіршення умов для навчання. Проте, в цих умовах освітній процес може стати навіть більш важливим, як інструмент підготовки молодого покоління до викликів та збереження культурного капіталу.

У цьому контексті виникає питання про ефективність освітнього процесу під час воєнного стану та можливість впровадження інноваційних підходів для покращення якості навчання. Інноваційні методи можуть допомогти забезпечити навчальну активність, підвищити рівень знань та підготувати учнів до викликів умов військового конфлікту. Було проведено дослідження, а саме опитування та

інтерв'ю серед педагогічних працівників щодо їх спостережень на тематику впровадження нових методів в навчання [16, с. 68–77].

Група 1: Традиційні методи навчання

Показник	Початковий рівень (%)	Рівень після 1 місяця (%)	Рівень після 3 місяців (%)
Стан знань учнів	50	55	60
Активність учнів	30	35	40
Загальна успішність	40	45	50

Група 2: Інноваційні методи навчання

Показник	Початковий рівень (%)	Рівень після 1 місяця (%)	Рівень після 3 місяців (%)
Стан знань учнів	50	70	80
Активність учнів	30	60	70
Загальна успішність	40	65	75

Початковий рівень знань учнів у обох групах був приблизно однаковий. Однак, після першого місяця навчання група, яка використовувала інноваційні підходи, показала значні покращення в порівнянні з групою, яка використовувала традиційні методи. Рівень знань учнів в групі з інноваційними методами зросла на 20%, тоді як у групі з традиційними методами зріст становив лише 5% [17, с. 16].

Після трьох місяців навчання група з інноваційними методами продовжувала показувати значну перевагу. Її рівень знань збільшився на 30%, тоді як група з традиційними методами мала лише 20% зростання. Крім того, активність учнів у групі з інноваційними методами зросла на 40%, тоді як у групі з традиційними методами зріст становив 10%.

Експеримент показав, що в умовах воєнного стану впровадження інноваційних підходів у навчання може суттєво підвищити рівень успішності учнів. Збільшення рівня знань та активності учнів свідчить про ефективність інноваційних методів. Такий підхід може сприяти формуванню більш компетентних та готових до викликів молодих громадян у надзвичайних ситуаціях. Отже, важливо активно впроваджувати інноваційні підходи у навчальний процес, навіть в умовах складності та нестабільності.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ У ШКОЛАХ В ПЕРІОД 2014–2023 рр.

3.1 Сучасні прийоми та методи для вивчення та актуалізації знань на уроках історії в період 2014-2023 рр.

Шкільний урок історії має бути не лише захопливим, а й пізнавальним, щоб досягти успіху в навчанні. Це досягається через зацікавленістю, мотивацією та стимулювання учнів перед початком уроку.

Пізнавальний інтерес можна стимулювати шляхом створення емоційно-моральних ситуацій, використання пізнавальних ігор, розв'язання пізнавальних суперечок та досягнення успіху [39, с. 123–124].

Щодо методу створення емоційно-моральних ситуацій, важливо викликати емоції учнів, щоб зацікавити їх у темі. Наприклад, можна використовувати моделювання ситуацій моральних драм, що допоможе при вивченні теми «російсько-української війни 2014 до сьогодні».

Для розслаблення та емоційного налаштування учнів до початку роботи можна використати таку гру як «На щастя – на жаль».

Умови гри: перед учнями озвучується складна ситуація. Наприклад: «В Україні почалася війна». Хтось інший продовжує: «Але, на щастя, вся моя родина ціла». Черга переходить до іншого: «Але, на жаль, мої друзі в іншому місті вимушені три доби поспіль ночувати в бомбосховищі». І далі по колу. Тобто всі учасники продовжать і закінчать цю ситуацію.

Це спонукає учнів сконцентруватися на темі уроку та допоможе їм зрозуміти, що будь-яка ситуація надзвичайно багатогранна. В нашому випадку, ситуація пов'язана із війною в Україні 2014 до сьогодні.

Пізнавальний інтерес можна стимулювати шляхом створення емоційно-моральних ситуацій, використання пізнавальних ігор, розв'язання пізнавальних суперечок та досягнення успіху [10, с. 20].

Щодо методу створення емоційно-моральних ситуацій, важливо викликати емоції учнів, щоб зацікавити їх у темі. Наприклад, можна використовувати

моделювання ситуацій моральних драм, що допоможе при вивченні теми «російсько-української війни 2014 до сьогодні».

Для мотивації навчально-пізнавальної активності на уроці доцільним буде використати вправу «Криптограма». Учні обожнюють розгадувати загадки, розкривати таємниці та шукати відповіді. Це не просто цікаво, це справді корисно, адже такий підхід неабияк розвиває креативне мислення.

Криптограма – схований, зашифрований тайнопис, що розкривається за допомогою набору шифру або ключа, що надає вчитель.

Принцип гри простий:

— На початку уроку діти отримують зашифровану фразу або малюнок.

— Якщо текстовий шифр: у шифрі літери замінені цифрами (знаками, ієрогліфами). А ключем є код у вигляді зашифрованих понять та запитань до них.

— Якщо шифр-малюнок: потрібно знайти на малюнку предмет, позначений першою цифрою. За другою цифрою визначається буква із назви цього предмета.

Приклад:

	1	2	3	4	5	6	7	8
1	А	Б	В	Г	Д	Е	Э	Ж
2	З	И	І	Ї	Й	К	Л	М
3	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф
4	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ь	Ю	Я

Знайдіть зашифровані поняття:

— 13, 73, 44 (НУШ);

— 33, 73, 63, 32, 13, 32, 12, 82 (путінізм);

— 43, 11, 44, 22, 12, 82 (рашизм);

— 62, 32, 21, 23, 43, 42 (кіборг).

Дана вправа допоможе учням дізнатися основні поняття з теми, що будуть розглядатися на уроці та розвине критичне мислення.

Другим важливим аспектом є організація та проведення навчально-пізнавальних активностей, сам процес передачі та засвоєння знань учнями.

Для даного етапу уроку чудовим варіантом для засвоєння знань учнями буде використання різноманітних інтернет – ресурсів:

— WordWall – веб – сайт з безліччю навчальних ресурсів які подаються за допомогою ігор. Кожен відвідувач сайту має можливість самостійно створити гру на потрібну йому тему.

— ClassTools – онлайн-сервіс для створення інтерактивних Flash-ресурсів, і, насамперед, дидактичних ігор для уроків. За допомогою цього сервісу ви можете швидко створити свою дидактичну гру або навчальну діаграму, скориставшись одним із шаблонів.

— MindMeister – це програмне забезпечення яке дає змогу створювати мапи думок та інтелект карти.

— VR – музей пам'яті війни «Війна впритул» – віртуальний музей який зафіксував усі руйнації завдані росією під час повномасштабного вторгнення на територію України. Віртуальні тури «Війна Впритул» переносять глядача в місця Української трагедії, де його з усіх боків, на 360°, оточують результати руйнувань, передані до найменших деталей. Віртуальна реальність реальної війни.

Сучасні методи викладання історії включають різноманітні підходи, які дозволяють учням краще засвоювати інформацію та розвивати критичне мислення. Одним з таких інноваційних підходів є використання коміксів та мемів. Ці візуальні та креативні інструменти можуть зробити процес вивчення історії більш захоплюючим та ефективним.

Комікси дозволяють візуалізувати історичні події, що допомагає учням краще зрозуміти та запам'ятати їх. Зображення у коміксах можуть відтворювати

ключові моменти історії, показувати хід битв, дипломатичних переговорів та інших важливих подій.

Приклад вправи: Учні створюють комікс про перебіг подій під час Революції гідності, ілюструючи важливі моменти та наслідки цієї події для української історії.

Створення коміксів спонукає учнів до творчості та аналітичного мислення. Учні повинні не лише дослідити історичний матеріал, але й вибрати найважливіші моменти, подати їх у зрозумілій та захоплюючій формі.

Меми, нарівні з коміксами можуть зробити вивчення історії більш захоплюючим та сучасним. Адже учні активно використовують соціальні мережі, які переповнені безліччю мемів. Тому вони можуть легко сприймати історичну інформацію через дане явище, що робить навчання більш релевантним та цікавим для них.

Приклад завдання: Підготувати серію мемів які висміюють цинічність та нікчемність такого явища як «путінізм» та поділитися ними в шкільних соціальних мережах.

Створення мемів вимагає від учнів критичного осмислення історичних подій та здатності висловлювати свою думку лаконічно та зрозуміло. Це сприяє розвитку аналітичних здібностей та вмінню робити висновки.

Розроблення коміксів або мемів стало дуже простим в наш час завдяки численним інтернет-ресурсам, що дозволяють зробити це за лічені хвилини:

- Pixton.
- WriteComics.
- WittyComics.
- MakeBeliefsComics.

Діджиталізація інформаційного простору стрімко росте, тому засоби для навчальної активності учнів стають досить не традиційними. Одним з прикладів навчальної діяльності є використання комп'ютерних ігор. Відеоігри, такі як «Civilization» або «Total War», можуть стати ефективним інструментом для вивчення історії. Вони дозволяють моделювати історичні події та приймати

рішення, які впливають на хід історії. Завдяки тому, що учні занурюються в ігровий простір з цікавим сюжетом їх можна легко спонукати до вивчення «нудних» тем які б вони з великою вірогідністю не могли б засвоїти під час традиційного уроку.

Приклад вправи: Зіграти в «Civilization VI» з модом, що відтворює сучасні події, та підготувати звіт про розвиток своєї цивілізації, порівнюючи з реальними історичними подіями.

— «Civilization VI» – глобальна покрокова стратегічна відеогра, в якій гравець контролює розвиток обраної цивілізації (нації) і розвиває її протягом років і епохи гри.

Також уже запущено у виробництво комп'ютерні ігри які пов'язані із повномасштабним вторгненням росії в Україну 2022 року:

— Glory To The Heroes – майбутня українська інді-відеогра у жанрі візуальної новели, яка описує події перших місяців російського вторгнення в Україну у 2022 році. Гравці повинні рятувати життя своїх персонажів і близьких. В основі ігрового процесу лежить текст, що супроводжується музикою та реальними фотографіями, зробленими у містах, згаданих у сюжеті [56].

— Ukraine War Stories (Героям Слава) – майбутній тактичний шутер від першої особи про російсько-українську війну, який розробляється українською студією Spacedev Games. Очікується, що гра вийде у 2024 році. Відеогра пропонує гравцям військову кампанію та масштабні багатоосібні битви з участю різних підрозділів та військової техніки [57].

Останнім, але не менш важливим, є контроль і корекція отриманих знань. Щоб забезпечити цілісність освітнього процесу, важливо, щоб сам урок був захоплюючим на кожному етапі, що вимагає вміння використовувати методичні прийоми історичної освіти.

Ефективним на даному етапі уроку буде метод «Реконструкція історичних подій». Ця вправа передбачає відтворення історичних подій або періодів за допомогою постановок, рольових ігор або відеороликів, що допомагає учням

засвоїти все почуте під час уроку, розвиває їхню артистичність, творче мислення, вміння аналізувати та подавати інформацію.

Приклад завдання: Інсценувати засідання Ради національної безпеки та оборони України, де учні грають ролі політичних і військових лідерів, обговорюючи стратегії захисту держави під час вторгнення 2022 р.

Характерною особливістю методу пізнавальних ігор є створення ігрових ситуацій у процесі навчання. Цей підхід ідеально підходить для аналізу дій історичних постатей, що дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки. Створення ситуацій пізнавальної суперечки можна здійснити через проведення навчальних дискусій. Важливо, щоб вчитель керував процесом, забезпечуючи зацікавленість учнів та досягаючи результату. Таким чином, формування пізнавального інтересу стає одним із засобів стимулювання та мотивації учнів, що забезпечує їхнє зацікавлення у навчальному процесі.

Крім того, для зацікавлення учнів можна використати різноманітні методи передавання та сприйняття інформації за допомогою почуттів. Сюди входять словесні форми (лекції, бесіди) та використання візуальних засобів (плакати, картини, схеми, малюнки). Таким чином, існує безліч прийомів та методів навчання, які допомагають зацікавити учнів [32, с. 46–50].

За ступенем активності учнів чи характером їхньої навчально-пізнавальної діяльності можна виокремити імітаційні та неімітаційні методи:

1) Імітаційні методи

Ігрові: метод інсценування, ділові ігри

Неігрові: метод аналізу конкретної ситуації, «Мозкова атака», метод круглого столу

2) Неімітаційні методи: бесіда, сократична бесіда, «Асоціативний куш», «Мікрофон», «Мозаїка», робота в парах та групах, дискусія, урок із заздалегідь запланованими помилками, прес-конференція [39, с. 172].

В період з 2014 по 2023 рр. сучасні прийоми та методи вивчення історії значно еволюціонували. Інтерактивні технології, проєктне навчання, використання сучасних інформаційних ресурсів та гейміфікація стали

невід'ємною частиною навчального процесу. Вони не лише допомагають учням глибше зрозуміти історичні події, але й розвивають критичне мислення, аналітичні здібності та навички командної роботи, що є надзвичайно важливими в сучасному світі. Вивчення подій російсько-української війни допомагає учням краще усвідомити сучасні виклики та значення захисту національного суверенітету.

3.2 Методика та форми організації навчального процесу

Методи навчання організовані системи взаємодії між вчителем та учнями, спрямовані на досягнення навчальних та виховних цілей. Правильний вибір методів навчання, враховуючи цілі, зміст навчання та вікові особливості, сприяє розвитку пізнавальних здібностей учнів, формуванню практичних навичок, готує до самостійного здобуття знань і формує світогляд. Існує декілька класифікацій методів навчання [58, с. 120]:

1. За джерелом знань:
 - Усні (розповідь, лекція, бесіда, інструктаж, робота з книгою);
 - Візуальні (демонстрація, ілюстрація, спостереження);
 - Практичні (вправи, лабораторно-практичні роботи).
2. За основною дидактичною метою: засвоєння нових знань, формування вмінь та навичок, закріплення, застосування, перевірка.
3. За ступенем активності:
 - Пасивні (лекція, читання, демонстрація, опитування, де учень є об'єктом навчання);
 - Активні (частково-пошуковий, проблемний, дослідницький, де учень є суб'єктом навчання, але вчитель організовує процес);
 - Інтерактивні (груповий, колективний, колективно-груповий, що сприяє самореалізації учня в навчанні та ефективній комунікації).
4. За послідовністю опанування знань: аналіз, синтез, аналіз-синтез, порівняння, індукція, дедукція, індуктивно-дедуктивний підхід, аналогія.

5. За способом пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові або евристичні, дослідницькі.

6. За складовими діяльності:

– Стимулювання та мотивація – залучення інтересу (ігри, дискусії, створення навчальних ситуацій), розвиток відповідальності (поцінка, осуд).

– Організація та проведення навчання – аспекти передачі та сприйняття (словесні, візуальні, практичні), логічний аспект (індуктивний, дедуктивний), аспект управління (самостійна робота, робота під керівництвом вчителя).

Бінарні методи – поєднання методів з різних джерел знань з методами різних способів пізнавальної діяльності [60, с. 166].

Триаспектна модель – поєднання аспектів джерела інформації, способу пізнавальної діяльності та ступеня керівництва.

Наявність різних класифікацій підтверджує, що методи як дидактична категорія є багатовимірним поняттям, яке можна розглядати з різних позицій.

Форми організації навчання – це спеціально організована активність вчителя та учнів, яка відбувається за певним порядком та режимом. Навчання може бути індивідуальним, груповим або фронтальним за кількістю учнів, може відбуватися у шкільних, позашкільних, екстернатних або домашніх умовах за місцем, а також тривати різне часове періоду, який визначається педагогом, батьками або самими учнями. До організаційних форм навчання відносяться уроки, семінари, екскурсії, під час яких учні вивчають матеріал поза або в межах школи під керівництвом вчителя шляхом активного та безпосереднього сприйняття [58, с. 155–157].

Способи словесної взаємодії, які часто використовуються вчителями під час уроків історії, включають розмову та обговорення. Розмова – це метод, що базується на діалозі, побудований на взаємних запитаннях і відповідях, який використовується на різних етапах навчання.

Існують різновиди розмови:

– Вступна, яка має на меті підготувати учнів до вивчення нового матеріалу.

- Аналітично-узагальнювальна, спрямована на осмислення вивченого матеріалу, поглиблення та розширення знань учнів.
- Заключна, що проводиться для підбиття підсумків та закріплення навчального матеріалу.
- Повторювально-узагальнювальна, яка спрямована на узагальнення раніше вивченого матеріалу.
- Контрольно-перевірочна, метою якої є перевірка рівня засвоєння нового матеріалу та розуміння його.

За характером пізнавальної діяльності, розмови можуть бути:

- Репродуктивними, коли учень відтворює відомі знання і способи діяльності [11 с. 63].
- Евристичними, коли засвоєння знань організовується поетапно для пошуку рішень проблем, і вчитель будує серію взаємопов'язаних запитань.

Наприклад, учитель може запитати про заняття та способи життя антів, що може викликати діалоговий обмін думками та відповідями учнів.

Методи навчання є системою взаємодії між вчителем та учнями, що спрямовані на досягнення навчальних та виховних цілей, враховуючи цілі, зміст навчання та вікові особливості учнів. Вони можуть бути класифіковані за джерелом знань, основною дидактичною метою, ступенем активності, послідовністю опанування знань та способом пізнавальної діяльності, що підтверджує їхню багатовимірність. Форми організації навчання, такі як уроки, семінари та екскурсії, забезпечують активність учнів у різних навчальних умовах, а різновиди розмов та обговорень сприяють розвитку пізнавальних здібностей та закріпленню знань.

3.3 Способи перевірки та оцінювання результатів учнів

Згідно з чинним законодавством, основними типами оцінювання навчальних досягнень учнів є формувальне, поточне (не поурочне) та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. Установи освіти мають право на вільний вибір форм, змісту та методів оцінювання.

Формувальне (поточне формувальне) оцінювання може проводитися шляхом використання вчителем різних інструментів (таких як картки, шкали, щоденник спостережень вчителя, портфоліо навчальних досягнень учнів тощо). Під час формувального оцінювання важливо розвивати у навчальному процесі учнів 5 класу навички самооцінювання та взаємооцінювання [58, с. 198].

Тематичне оцінювання може базуватися на поточному оцінюванні з урахуванням результатів діагностичної (контрольної) роботи, проведеної для оцінювання проміжних досягнень учнів, або без неї, залежно від особливостей навчального предмета чи інтегрованого курсу. Під час оцінювання за тему результати перевірки робочих зошитів зазвичай не враховуються.

Оцінювання в кінці семестру ґрунтується на результатах тематичних оцінювань та контролю загальних досягнень, які відображені у Свідоцтві досягнень. Вчителі самостійно планують та розробляють систему діагностичних та контрольних завдань під час планування курсу, враховуючи Державний стандарт та навчальні програми. Річне оцінювання базується на загальних показниках успішності за обидва семестри, зазвичай без проведення окремих контрольних робіт. У Свідоцтві досягнень за рік ставиться одна загальна оцінка за результатами навчання. Оцінки за окремі групи досягнень за рік не виставляються, оскільки вони враховуються при оцінці за семестри [60, с. 191–193].

Оцінки за семестр і рік можуть бути змінені відповідно до вимог, викладених у пункті 3.2 Інструкції щодо ведення класного журналу для 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 року № 496, а також у пунктах 9 і 10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 року № 762 (із змінами) [33].

Результати тематичного, семестрового та річного оцінювання, а також оцінки за групи навчальних досягнень фіксуються відповідним чином у класному журналі без вказання дати.

Оцінювання учнів п'ятого класу спрямоване на оцінку обов'язкових досягнень та критеріїв, визначених Державним стандартом, і на очікувані результати навчання, передбачені навчальною програмою з відповідного предмета або інтегрованого курсу.

Отже, згідно з чинним законодавством, оцінювання навчальних досягнень учнів поділяється на формувальне, поточне та підсумкове, що дозволяє освітнім установам вільно обирати форми, зміст та методи оцінювання. Формувальне оцінювання акцентує увагу на розвитку навичок самооцінювання та взаємооцінювання, тоді як підсумкове оцінювання включає тематичне, семестрове та річне оцінювання на основі результатів за обидва семестри. Усі оцінки фіксуються у класному журналі відповідно до вимог, що забезпечує цілісність та об'єктивність освітнього процесу.

РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВИ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

4.1 Координація та співпраця освітніх установ з державними органами, міжнародними співтовариствами

Через широкомасштабну російську агресію проти України, масова кількість українських дітей вимушена припинити навчання, переселюватися до більш безпечних регіонів країни або шукати притулок за кордоном. Тисячі навчальних закладів постраждали від варварських обстрілів та бомбардувань з боку російської армії, багато з них зазнали повного зруйнування. Введення воєнного стану та зниження економічної активності призвели до серйозного дефіциту, який ударив по державним і місцевим бюджетам, а також призвів до значного скорочення видатків на освіту, оскільки всі ресурси були мобілізовані для забезпечення оборонних та гуманітарних потреб. У цей важкий час дуже важливою залишається постійна підтримка України з боку міжнародних донорів та розвиткових партнерів.

Основними форумами для взаємодії з міжнародними партнерами стали Освітній кластер: Україна та Секторальна робоча група «Освіта і наука» при Міністерстві освіти і науки України, до складу якої входять міжнародні організації, дипломатичні місії іноземних держав, неурядові організації та проекти, що реалізують програми підтримки української освіти і науки. Секторальна робоча група «Освіта і наука» координує залучення та використання міжнародної допомоги з метою підтримки реалізації державної політики у сфері освіти та науки для досягнення визначених стратегічних пріоритетів. У умовах російської агресії МОН активно використовує Секторальну робочу групу «Освіта і наука» як платформу для діалогу з широким колом партнерів та друзів України з метою формування міжнародної коаліції для підтримки української освіти і науки [18, с. 428–433].

Група «Освіта і наука» проводить засідання у форматі надзвичайних (15 березня й 9 травня 2022 р.) та планових зустрічей, а також тематичних підгруп, де обговорюються поточні виклики в освітньому секторі в умовах воєнного стану й розробляються пропозиції для керівництва Міністерства освіти і

науки. Вже відбулися засідання тематичних підгруп «Професійна (професійно-технічна) освіта», «Цифрова трансформація освіти і науки», «Психологічна підтримка і допомога».

З метою інформування про ситуацію в українській освіті з березня 2022 року Міністерство освіти надсилає міжнародним партнерам «Огляд поточного стану освіти і науки України в умовах російської агресії» українською та англійською мовами, який також публікується на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки.

Підтримка руху України до вступу в Європейський Союз має історичні рекорди у підтримці як серед українців, так і серед громадян ЄС. За даними опитування соціологічної групи «Рейтинг», підтримка вступу до ЄС серед українців зросла до 91 % станом на кінець березня – це абсолютний рекорд за всі роки досліджень. За результатами опитування Євробарометру, 66 % громадян країн ЄС погоджуються зі вступом України до ЄС, а 71 % вважають її частиною європейської сім'ї. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році вітчизняна освіта не лише відкрила нові можливості, а й поставила перед собою нові завдання. Україна активно працює над реалізацією різних ініціатив, зокрема, в освітньому секторі:

- впроваджено триступеневу систему вищої освіти та європейські стандарти забезпечення якості вищої освіти;

- наближено Національну рамку кваліфікацій до європейської рамки, створено національний реєстр кваліфікацій і продовжується впровадження механізмів визнання професійних кваліфікацій;

- Україна є одним із найактивніших учасників програми Євросоюзу для освіти, навчання, молоді та спорту Erasmus+ і програми партнерства між школами eTwinning.

ЮНІСЕФ, дитячий фонд ООН, працює у 190 країнах і територіях, спрямовуючи свої зусилля на допомогу найбільш вразливим дітям і молоді, які потребують особливої уваги. Організація забезпечує захист їхніх прав, зберігає їх життя, запобігає шкоді та створює умови для здорового, освіченого і захищеного

дитинства. ЮНІСЕФ працює для того, щоб надати їм рівні можливості реалізувати свій потенціал і сприяти покращенню світу. Організація є голосом дітей і молоді, а також провідним голосом світу у цій сфері [34, с. 94–95].

За підтримки ЮНІСЕФ з 24 лютого 2022 року:

– Майже 4 мільйони осіб в Україні отримали доступ до медичної допомоги через розповсюдження необхідних товарів або співпрацю з партнерами.

– Понад 3 мільйони осіб отримали доступ до безпечної питної води, а більше половини мільйона осіб отримали необхідні засоби санітарії та гігієни.

– Понад 1,4 мільйона дітей і дорослих отримали психічну підтримку, а понад 50 тисяч жінок і дітей отримали підтримку у питаннях запобігання гендерного насильства.

– Більше ніж 270 тисяч дітей скористалися освітніми можливостями, а понад 400 тисяч були залучені до різноманітних форм освіти.

– Більше ніж 420 тисяч осіб отримали багатоцільову грошову допомогу, з них понад 260 тисяч – це діти, включаючи тих, хто має інвалідність.

Також було зареєстровано понад 190 тисяч дітей для участі у національному мультипредметному тестуванні, спрямованому на забезпечення справедливого і прозорого доступу до вищої освіти. У співпраці з МОН і партнерами ЮНІСЕФ підтримує розвиток та координацію Всеукраїнської школи онлайн, яка наразі має понад 440 тисяч користувачів, включаючи студентів і викладачів [44, с. 16–19].

Починаючи з початку повномасштабної російської агресії проти України, неурядова організація «Програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа» приєдналася до ініціатив з підтримки освіти в Україні. Серед здійснених заходів:

– Вебінари та інші освітні заходи були організовані для педагогів з різних країн Європи (Норвегія, Литва, Греція тощо), спрямовані на вивчення системи освіти в Україні з метою знаходження оптимальних підходів до підтримки українських школярів, які тимчасово перебувають за межами своєї країни;

– Була проведена робота з учнями з числа дітей, що перебувають в умовах війни: тренінги з їхньою інтеграції з однолітками у місцях їх тимчасового

проживання, розвиток соціальних та громадянських навичок; протягом весни - літа 2022 року було організовано понад 250 таких зустрічей у різних областях України;

– Розпочато паралельний проєкт у червні 2022 року у дошкільних закладах (або місцях тимчасового перебування дітей дошкільного віку), який триватиме протягом усього літа [40, с. 5];

– Були надані безкоштовні масові онлайн-курси на платформі «Прометеус»; чотири курси на тему «Тридцять кроків до нової української школи: навчання громадянина» для керівників загальноосвітніх навчальних закладів та вчителів, які розпочалися з 5 травня, поповнилися курсом «Шкільне життя онлайн»; загалом майже 70 тисяч слухачів зареєструвалися на курсах;

– Були відновлені (у червні) змішані курси для директорів загальноосвітніх навчальних закладів та їх заступників; тепер вони можуть навчатися на курсах «Розвиток громадянських навичок у різних предметах» і «Розвиток громадянських навичок через роботу учнівського самоврядування» та інші; доступ до курсу для директорів ЗЗСО триває [42, с. 87].

– Європейський центр Вергеланда розпочав співпрацю з Норвезьким центром досліджень насильства і травматичного стресу (NKVTS), провідною установою, яка спеціалізується на дослідженнях впливу насильства й травм та допомозі постраждалим. Експерти центру, провідні психологи, підготували відеоматеріали на тему першої психологічної допомоги для українських вчителів; був проведений вебінар із норвезькими психологами, підготовлено відео й матеріали про досвід роботи боснійських вчителів в умовах війни [44, с. 61–67].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, The LEGO Foundation розширила свою діяльність в Україні, включивши гуманітарний аспект у свої проєкти. Ця ініціатива передбачає надання фінансової підтримки та грантів міжнародним організаціям та партнерам, які допомагають дітям та сім'ям у кризових ситуаціях. Наприклад, разом із Ole Kirk's Fond та LEGO Group було виділено 110 мільйонів данських крон на гуманітарну допомогу, захист та освітні потреби українських

дітей. Ці кошти розподілено між партнерами, включаючи ЮНІСЕФ, Save the Children і Данський Червоний Хрест.

Проект DECIDE («Децентралізація для розвитку демократичної освіти») з Швейцарії та України підтримав наступні ініціативи:

– Розроблення та наповнення змістом освітнього чат-боту «EducationUaBot», доступного в Telegram і Viber для всіх учасників освітнього процесу. Чат-бот містить інформацію про організацію навчання в умовах війни на території України та за її межами. Наразі чат-бот користуються 32 825 користувачами.

– Розроблення веб-сайту emergency.mon.gov.ua, призначеного для міжнародної освітянської спільноти, що стосується системи освіти в Україні. Цей сайт допомагає адаптуватися українським дітям-біженцям у країнах перебування, а також допомагає дітям та батькам підтримувати зв'язок із вітчизняною системою освіти.

Україна стикається зі значними проблемами у сфері освіти через російську агресію, яка призвела до масового переміщення дітей, руйнування та закриття навчальних закладів. Міжнародна підтримка, що надається ЮНІСЕФ у співпраці з українським урядом та іншими організаціями, довела свою важливість для задоволення освітніх потреб дітей, які опинилися в кризовій ситуації. Зусилля, спрямовані на психологічну підтримку, доступ до освіти та гуманітарну допомогу, відіграють важливу роль у зміцненні стійкості сектору освіти в Україні.

4.2 Рекомендації та перспективи відновлення і процвітання галузі освіти в Україні

Війна в Україні завдала значної шкоди системі освіти. Багато шкіл та університетів пошкоджені або зруйновані, мільйони дітей та вчителів змушені були переїхати. Ця доповідь пропонує рекомендації щодо відновлення та процвітання галузі освіти в Україні.

Рекомендації:

1. Відновлення інфраструктури:

- Невідкладно відремонтувати та відбудувати пошкоджені або зруйновані школи та університети.
 - Забезпечити доступ до безпечного та inclusive середовища для навчання.
 - Інвестувати в сучасні освітні технології та інфраструктуру.
2. Підтримка педагогів:
- Надати психосоціальну підтримку вчителям та учням, які постраждали від війни.
 - Підвищити кваліфікацію вчителів та забезпечити їх доступом до новітніх педагогічних методів.
 - Збільшити заробітну плату вчителів, щоб зробити цю професію більш привабливою.
3. Підтримка учнів:
- Забезпечити доступ до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхнього місця розташування, соціально-економічного статусу або потреб.
 - Надати психологічну допомогу учням, які постраждали від війни.
 - Розробити програми з подолання прогалин у навчанні, які виникли через війну.
4. Реформування системи освіти:
- Зробити систему освіти більш гнучкою та адаптованою до потреб сучасного світу.
 - Впровадити інноваційні методи навчання та оцінювання.
 - Збільшити автономію шкіл та університетів [54].
5. Міжнародна співпраця:
- Співпрацювати з міжнародними організаціями та донорами для відновлення та реформування системи освіти в Україні.
 - Залучати іноземних фахівців до викладання та досліджень.
 - Надавати українським учням та вчителям можливість навчатися та стажуватися за кордоном.

Російсько-українська війна глибоко вплинула на всі сфери життя українського суспільства, й освіта не стала винятком. Війна спричинила руйнування шкіл, вимушену міграцію учнів та вчителів, а також психологічні травми, які потребують уваги та підтримки.

Виклики:

- Руйнування інфраструктури: війна зруйнувала тисячі шкіл, дитячих садків та університетів. За оцінками ЮНЕСКО, станом на лютий 2023 року пошкоджено понад 2200 закладів освіти, з яких понад 200 повністю зруйновано.
- Вимушена міграція: мільйони українців, в тому числі дітей та вчителів, були змушені покинути свої домівки через війну. Це призвело до переповнення шкіл у безпечних регіонах та нестачі кадрів у закладах освіти.
- Психологічні травми: війна спричинила значні психологічні травми у дітей та дорослих. Це потребує додаткової підтримки з боку психологів та соціальних працівників в закладах освіти [24, с. 524–524].

Можливості:

- Оновлення та модернізація: війна дає шанс на оновлення та модернізацію системи освіти в Україні. Це може включати впровадження нових технологій, оновлення навчальних програм та підходів до викладання.
- Інтеграція з європейським простором освіти: війна наблизила Україну до Європейського Союзу, що відкриває нові можливості для інтеграції української системи освіти з європейською. Це може включати участь у спільних проєктах, обмін студентами та викладачами, а також визнання українських дипломів в ЄС [20, с. 22–29].
- Підвищення стійкості: війна продемонструвала важливість стійкості системи освіти. Це може призвести до розвитку нових механізмів для забезпечення безперервного навчання в умовах криз.

Попри всі виклики, перспективи розвитку освіти в Україні після війни є сприятливими. Україна має шанс збудувати сучасну, інклюзивну та стійку систему освіти, яка відповідатиме потребам українського суспільства та буде інтегрована з європейським простором освіти.

Для реалізації цих перспектив важливо:

- Забезпечити доступ до освіти для всіх дітей: це включає відновлення зруйнованих шкіл, забезпечення місць у закладах освіти для дітей, які переїхали, та надання психологічної підтримки.
- Підвищити кваліфікацію вчителів: це може бути досягнуто через проведення тренінгів, семінарів та курсів підвищення кваліфікації.
- Інвестувати в інфраструктуру: це включає будівництво нових шкіл, ремонт та модернізацію існуючих закладів освіти, а також забезпечення їх сучасним обладнанням.
- Розробити нову освітню політику: нова політика має відповідати потребам українського суспільства та бути інтегрованою з європейським простором освіти.

Внаслідок війни в Україні система освіти важко постраждала, з руйнуванням багатьох шкіл та університетів. Проте, незважаючи на ці виклики, зазначені рекомендації направлені на відновлення і модернізацію освітньої інфраструктури, підтримку педагогів і учнів, а також співпрацю з міжнародними партнерами. Це відкриває перспективи для України збудувати сучасну, інклюзивну та стійку систему освіти, інтегровану у європейський освітній простір і сприяти подоланню наслідків війни через цілісний підхід до відновлення освітнього сектора.

ВИСНОВКИ

У період російської агресії проти України з 2014 по 2023 рік система освіти країни пережила значні випробування та зміни, які вплинули на всі рівні освітнього процесу. Спостерігаємо складність та різноманітність викликів, з якими стикнулася українська освітня система що зумовлює необхідність подальших реформ та заходів для її вдосконалення.

Важливо підкреслити, що російська агресія не лише створила загрозу територіальній цілісності України, але й викликала серйозні виклики для системи освіти. Евакуація навчальних закладів з тимчасово окупованих територій, зміни в умовах навчання, фінансові та ресурсні проблеми, а також потреба впровадження нових програм з патріотичного виховання стали складним у реалізації завданням для педагогів та учнів. Втрата шкіл та університетів, а також переміщення вчителів і студентів змусили освітню систему адаптуватися до нових реалій, шукаючи шляхи забезпечення безперервності навчального процесу.

Другий важливий висновок полягає в тому, що воєнні дії підкреслили важливість освіти як фундаментальної складової національного розвитку та забезпечення національної безпеки. Саме через освіту формуються цінності, ідентичність та громадянська свідомість, що є ключовими елементами опору агресору та забезпечення сталого розвитку країни в умовах геополітичної нестабільності. Виховання патріотизму, знання історії та розуміння сучасних подій стають критично важливими для створення стійкого суспільства, здатного протистояти зовнішнім викликам.

Освіта сприяє формуванню критичного мислення та свідомого громадянства, що є надзвичайно важливим у контексті інформаційної війни та пропаганди. Викладачі мають нагоду інтегрувати в навчальні програми теми, пов'язані з сучасними викликами, зокрема аналізувати пропаганду, розуміти механізми дезінформації та навчати учнів і студентів критично оцінювати інформацію з різних джерел.

Третій висновок стосується необхідності подальших реформ та інвестицій у сферу освіти. Військові конфлікти та агресія змушують країни переглянути свої пріоритети та напрямки розвитку. У випадку України це означає зосередження на розвитку освіти як головного інструменту побудови майбутнього. Це передбачає збільшення бюджетного фінансування, реформування навчальних програм та методик навчання, підтримку вчителів та студентів у складних умовах. Інвестування в освіту є запорукою економічного і соціального відновлення країни, адже освічене суспільство здатне ефективно реагувати на виклики та брати участь у побудові демократичної держави.

Крім того, важливо врахувати, що військові події також стимулюють розвиток інновацій у сфері освіти. Відкриваються нові можливості для використання технологій, дистанційного навчання та мультимедійних засобів, що дозволяють забезпечити доступ до освіти навіть у зоні конфлікту та екстремальних умовах. Використання онлайн-платформ, віртуальних класів та інтерактивних методів навчання стало не лише вимушеним заходом, але й перспективою для майбутнього розвитку освітнього процесу в Україні.

Технології дистанційного навчання, такі як відеоконференції, онлайн-курси та віртуальні лабораторії, дозволяють учням і студентам продовжувати навчання навіть у випадку фізичної недоступності навчальних закладів. Це також сприяє розвитку самостійного навчання, що є важливою навичкою в умовах швидкоплинних змін та невизначеності.

Технології дистанційного навчання, такі як відеоконференції, онлайн-курси та віртуальні лабораторії, дозволяють учням і студентам продовжувати навчання навіть у випадку фізичної недоступності навчальних закладів. Це також сприяє розвитку самостійного навчання, що є важливою навичкою в умовах швидкоплинних змін та невизначеності.

Використання мультимедійних засобів, таких як відео, аудіоматеріали, інтерактивні презентації та віртуальна реальність, допомагає зробити навчальний процес більш цікавим та ефективним. Це особливо важливо для викладання

складних та абстрактних тем, які можуть бути важко зрозумілі учням за допомогою традиційних методів.

В умовах конфлікту виникла потреба у швидкій адаптації навчальних планів і програм, щоб включити в них актуальні теми про сучасні події, історію та культуру України. Це не лише допомагає учням краще розуміти сучасні виклики, але й сприяє формуванню національної ідентичності та патріотичних почуттів. Наприклад, включення в навчальні програми уроків з історії українських героїв сучасності, аналізу політичних подій та обговорення наслідків війни.

Важливим аспектом також є підтримка психічного здоров'я учнів та вчителів, які зазнали стресу через війну. Психологічна допомога, програми реабілітації та підтримка повинні стати частиною освітнього процесу, щоб забезпечити емоційне благополуччя учасників навчального процесу. У школах і університетах необхідно створити умови для надання психологічної підтримки, організації тренінгів та консультацій.

Воєнні дії, постійна небезпека, втрата близьких та вимушене переселення мають значний вплив на психічне здоров'я дітей та дорослих. Психологічний стрес може призвести до різних проблем, таких як тривожні розлади, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), порушення сну та інші психосоматичні розлади. Учні, які пережили травматичні події, можуть мати труднощі з концентрацією, пам'яттю, навчанням і соціальною взаємодією.

Для ефективної підтримки психічного здоров'я необхідно впровадити комплексні програми психологічної допомоги, які включатимуть регулярні консультації з психологами, проведення тренінгів та семінарів, створення груп підтримки та розробку програм психосоціальної реабілітації. Також важливо забезпечити доступ до технологій для психологічної підтримки, зокрема онлайн-консультацій та мобільних додатків з вправами для подолання стресу.

Система освіти має продовжувати розвиватися та адаптуватися до нових реалій, зокрема через впровадження інтегрованих курсів, які поєднують різні дисципліни та надають учням ширші знання та навички. Такий підхід сприятиме

більш глибокому розумінню взаємозв'язків між історією, політикою, економікою та культурою.

Отже, необхідними є проведення системних та комплексних заходів для підтримки та розвитку освітньої системи в умовах військових конфліктів. Тільки шляхом спільних зусиль уряду, громадськості та освітян можна забезпечити стале зростання якості освіти та здатність країни протистояти викликам сучасності. Україна повинна продовжувати інвестувати в освіту, розвивати інноваційні методи навчання та підтримувати всіх учасників освітнього процесу, щоб створити міцний фундамент для майбутнього розвитку та процвітання нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативні документи

1. Безпечне освітнє середовище в умовах воєнного стану: на що звернути увагу директору школи. Кабінет Міністрів України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezpechne-osvitnie-seredovyshche-v-umovakh-voiennoho-stanu-na-shcho-zvernuty-uvahu-dyrektoru-shkoly> (дата звернення: 20.04.2023)
2. Безпечне освітнє середовище: підготовка закладів освіти до нового навчального року. Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-pidgotovka-zakladivosviti-do-novogo-navchalnogo-roku> (дата звернення: 19.03.2023)
3. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladivosviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voennogo-stanu> (дата звернення: 05.05.2023)
4. Закон України «Про вищу освіту». 2016. URL: <http://surl.li/jhtp>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2023 року». 2023. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/88549/>
6. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
7. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
8. Закон України «Про повну загальну середню освіту». 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
9. Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 344/2022 «Про невідкладні заходи щодо об'єднання зусиль для підтримки України». 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2022>

II. Монографії та статті

10. Алексеева С. Теоретичні і методичні засади проектування моделей індивідуалізації навчання. *Альманах науки*. 2022. № 2 (53). С. 17–20. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730030>
11. Бородієнко О., Малихіна Я., Протопопова Я., Кім К., Малихіна В. Соціально-економічні передумови стратегічного розвитку університетів в умовах війни та поствоєнного часу. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. Том 3. № 44. С. 261–268. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735863/1/%D0%A4%D0%9A%D0%94%20%202022.pdf>
12. Верголяс М., Верголяс О., Брантова О. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. *Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти*. 2023. № 3. С. 201–208. URL: <http://e.ieu.edu.ua/bitstream/123456789/785/1/201-208.pdf>
13. Жевакіна Н. В. Технологія дистанційного навчання: сутність та особливості. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. 2003. № 4. С. 68–73.
14. Козлов В. Є. Електронні освітні ресурси. Загальні вимоги та методика створення. *Честь і закон*. 2013. № 1 (44). С. 73–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chiz_2013_1_14
15. Крамаренко І. С., Корнішева Т. Л., Сілютіна І. О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації в науці*. 2022. № 4 (9). С. 192–205. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/1386> (дата звернення: 10.02.2023).
16. Малихін О., Арістова Н., Рогова В. Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 68–77. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>
17. Мельник М. Ю. Освіта в умовах воєнного стану: результати опитування. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Том 4. № 1. С. 1–8. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4130>

18. Ольшанська О. В. Формування освітніх програм нового покоління в контексті підвищення автономії університетів. *Вісник КНУТД: Зб. наук. праць. Спецвипуск*. Київ : КНУТД, 2016. С. 428–433. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c9a35ce2-ed62-4575-b0f6-b69f5c0b27ee/content>

19. Українська освіта в умовах війни: монографія / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33758/Ukrainian%20education%202020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

20. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. С. 22–29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1420>

III. Газетна і журнальна періодика

21. Голубенко Т. О., Діордіца І. М., Сіра Л. І. Особливості психолого-педагогічної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 6(8). С. 112–123. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/60/235>

22. Губанова Т. О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. *Київський юридичний журнал*. 2023. № 3. С. 23–31. URL: <https://journals.fpk.kyiv.ua/index.php/kyivlawjournal/issue/view/3/3>

23. Драч І. І., Скиба Ю. А. Діяльність інституту вищої освіти національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного часу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Вип. 4. № 1. С. 1–5. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/256>

24. Захарін С. В. Освіта під час воєнного стану: виклики та сучасний стан. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 6(12). С. 521–530. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/60/235>

25. Книш Т., Козак А., Іванашко О. Психолого-педагогічні особливості адаптації освітнього процесу в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Випуск 51. С. 534–541. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/51_2022/81.pdf

26. Кричківська О.В. Хренова В.В, Гончар Н. П. Інклюзивне навчання в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні*. Київ: Наукові перспективи, 2022. № 6 (6). С. 188–198. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/view/63/93>

27. Левкулич В. Вища освіта у дзеркалі викликів та альтернатив сучасності. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2022. Випуск 28. Т. 1. С. 139–158. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/717/630>

IV. Матеріали наукових конференцій та звіти

28. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <http://surl.li/iiyyci>

29. Герасимова Т. І., Годованюк А. В. Доступність та безпека освіти в умовах війни рф проти України. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів*: Матеріали V Всеукр. міжгалуз. науково-практ. онлайн-конф., м. Київ, 27 берез. – 4 квіт. 2024 р. Київ, 2024. С. 383–389. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740387/1/Збірник%20матеріалів%20конференції_27.03-02.04.24.pdf#page=383

30. Гнатюк О. В. Дистанційна освіта в умовах воєнного стану. *Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми»* (10 травня – 5 червня 2022 року). URL: https://newlearning.org.ua/sites/default/files/tezy/2022/Hnatiuk_Olga_2022.pdf

31. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови / методичний поради́ник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року: методичні рекомендації / за заг. ред. Олега

Топузова, Тетяни Засекиної : Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : видавничий дім «Освіта», 2022. 296 с. URL: <https://undip.org.ua/library/zahalna-serednia-osvita-ukrainy-v-umovakh-voiennoho-stanu-ta-vidbudovy/>

32. Захарова О. В. Коріння трансформацій у вищій освіті України: виклики для освітян. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект : матеріали VIII науково-практичної конференції (Черкаси, 19 травня 2022 року)*. 2022. С. 46–50. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4122>

33. Інститут проблем штучного інтелекту МОН України і НАН України. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні 2021–2030: проєкт. 2021. 34 с. URL: <https://bit.ly/3rconkm>

34. Коренева І. М. Вплив війни росії в Україні на досягнення цілі сталого розвитку № 4 «Якісна освіта» та взаємодія з ЦСР № 16 «Мир та справедливість». *Освіта і наука XXI століття : матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів (м. Глухів, 4 травня 2022 року)*. 2022. С. 94–96. URL: https://www.academia.edu/96183705/ВПЛИВ_ВІЙНИ_РОСІЇ_В_УКРАЇНІ_НА_ДО_СЯГНЕННЯ_ЦІЛІ_СТАЛОГО_РОЗВИТКУ_4_ЯКІСНА_ОСВІТА_ТА_ВЗАЄМО_ДІЯ_З_ЦСР_16_МИР_ТА_СПРАВЕДЛИВІСТЬ_?uc-sb-sw=30061216

35. Литвин Н. А. Освітній процес ВНЗ в умовах воєнного часу: стан та перспективи розвитку. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року*. Одеса : Гельветика, 2022. С. 267–272. URL: <https://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/4464/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%201.pdf>

36. Маклюк О. В., Кононенко С. В. Вища освіта в умовах воєнного стану. *Соціально-економічна та правова політика України: виклики сьогодення : 36. матеріалів I Всеукр. науково-практ. конф. (6 груд. 2023 р.)*. Чернігів, 2023. С. 110–117. URL: https://chern.maup.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/sbornik_2023_fall.pdf#page=110

37. Овчаренко О. Ю. Формування стресостійкості здобувачів освіти в умовах війни. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація,*

євроінтеграційні аспекти : Зб. тез доп. IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2023 р. С. 239–242. URL: <http://surl.li/uiwus>

38. Оржель О. Ю. Про роль вітчизняних університетів у відновленні України під час воєнного стану та по завершенні війни. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції у трьох томах*. Т. 2. Київ : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 155–159. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/tezy0422-t2.pdf>

39. Пометун О. Формування змісту навчання історії як базового предмета профільної середньої освіти. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації* : Зб. матеріалів методол. семінару, м. Київ, 4 квіт. 2024 р. С. 123–126. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740085/1/Збірник_MC_v5.pdf

40. Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. *Освітній процес у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації* : Всеукр. науково-практ. конф., 15 верес. 2023 р. 9 с. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/395/460>

41. Шишко В. М. Волинець. Освіта в умовах воєнного стану. *Державотворення та правотворення в умовах війни та післявоєнний період: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнського круглого столу* (м. Львів, 15 грудня 2023 року). С. 239–241. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6775/1/ЗБІРНИК%20ТЕЗ%202023.pdf#page=239>

V. Матеріали педагогічних збірників

42. Джеджера О. Емоційна стійкість здобувачів освіти в умовах війни як проблема вищої школи. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2022. Вип. 18. С. 73–80. URL: https://www.academia.edu/89631374/ЕМОЦІЙНА_СТІЙКІСТЬ_ЗДОБУВАЧІВ_ОСВІТИ_В_УМОВАХ_ВІЙНИ_ЯК_ПРОБЛЕМА_ВИЩОЇ_ШКОЛИ?uc-sb-sw=80340137

43. Кейлюк А. А. Функціонування системи освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI ст. *Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти: збірник наукових праць* / редкол. О. Я. Чебикін та ін. Одеса: Університет Ушинського, 2023. С. 59–64. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17379/1/Modernization%20of%20the%20educational%20process.pdf>

44. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання / Олена Локшина, Оксана Глушко О., Аліна Джурило, Світлана Кравченко, Оксана, Максименко, Ніна Нікольська, Оксана Шпарик ; за заг. ред. Олега Топузова ; Нац. акад. пед. наук, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка. 66 с. URL: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>

45. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ – Чернівці : Букрек, 2022. 140 с. URL: <http://surl.li/ujxab>

46. Хромова О. І., Міщенко О. В., Ніколенко К. В. Перспективи трансформації української вищої освіти у післявоєнний період. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2022. № 41 (7–9). С. 47–56. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39389/Khromova_Mishchenko_Nikolenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

VI. Інтернет джерела

47. Барсукова О. Як дітям-переселенцям продовжити навчання у школі? *Українська правда*. 2022. 29 березня. URL: <http://surl.li/fwimq>

48. Вища освіта в Україні під час воєнного стану. URL: <https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-vukrayini-pid-chas-voyennogo-stanu/>

49. Жирій К. Навчання у часи війни: як наші діти в школу (не) ходили. *УНІАН. Інформаційне агентство*. 2022. 2 листопада. URL: <http://surl.li/fwijj>

50. Жуковська Е. ТОП-3 системи для онлайн-навчання. *Освіта.UA*. 2020. URL: <https://osvita.ua/news/71748/>

51. Коваленко Д. І., Захарін С. В. Функціонування системи освіти України в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування*

та національна безпека». 2023. № 4 (34). С. 27–34. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2023/4/8878>

52. Новий навчальний рік під час дії правового режиму воєнного стану в Україні». *Профспілка працівників освіти і науки України. Офіційний сайт*. 2022. 29 серпня. URL: <http://surl.li/fwikz>

53. Освіта 4.0: український світанок: як трансформуватимуть українську освіту. *Освіта України*. URL: <https://ouk.com.ua/statti/osvita-4-0-ukrayinskii-svitanok-iaak-transformyvatimyt-ukrayinsky-osvity>

54. Пропозиції щодо вирішення проблем учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Знайшов. Учням. Батькам. Вчителям*. 2022. 18 серпня. URL:

https://znayshov.com/News/Details/propozytsii_shchodo_vyrishennia_problem_uchasn_ykiv_osvitnoho_protseesu_v_umovakh_voiennoho_stanu (дата звернення: 10.02.2023).

55. Про роботу закладів освіти в умовах воєнного стану. *Освіта. UA*. 2022. URL: <https://osvita.ua/news/85835/>

56. Тактичний шутер на UE5: київська команда Spacedev розробляє гру про російсько-українську війну. *GameDave*. URL: <https://gamedev.dou.ua/news/glory-to-heroes-game/>

57. Українці створили гру Ukraine War Stories, де потрібно врятувати людей із українських міст від вторгнення російських окупантів. *DevUa*. URL: <https://dev.ua/news/ukraine-war-stories>

58. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, 2002. 530 с. URL: http://odnorobivka.edu.kh.ua/Files/downloads/Fitsula_M_M_-_Pedagogika_Alma-mater_-_2002.pdf

59. Час вчитися онлайн. *LB.UA*. URL: https://lb.ua/blog/odubenska/293985_chas_vchitisya_onlayn.html

60. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakovenko_Halyna/Metodyka_navchannia_istorii_navchalno-metodychnyi_posibnyk.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Принцип роботи закладів освіти під час воєнного стану

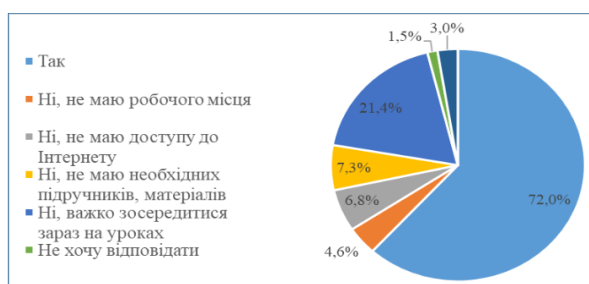
Джерело: <https://dspu.edu.ua/news/roz-yasnennya-shhodo-roboty-zakladiv-osvity-u-mezhax-pravovogo-rezhymu-voyennogo-stanu/>

Додаток Б

Результати опитування «Освіта в умовах воєнного стану»

Додаток Б.1

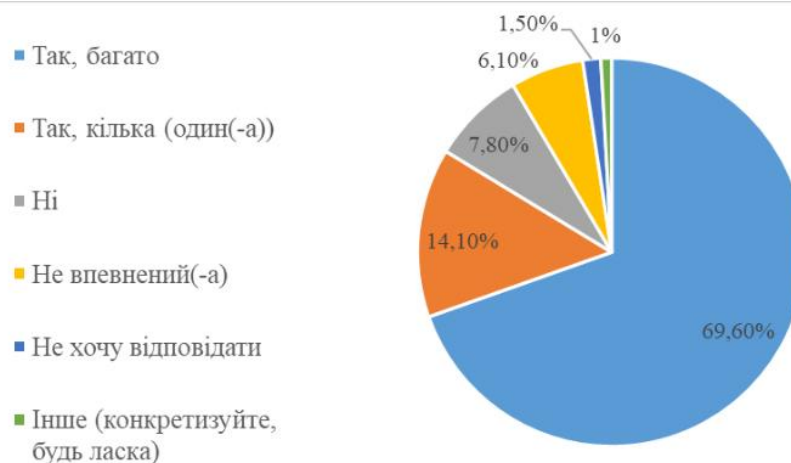
Розподіл відповідей на питання «Чи можливо для Вас (Вашої дитини) зараз навчатися (навчати)?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Джерело: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268/326>

Додаток Б.2

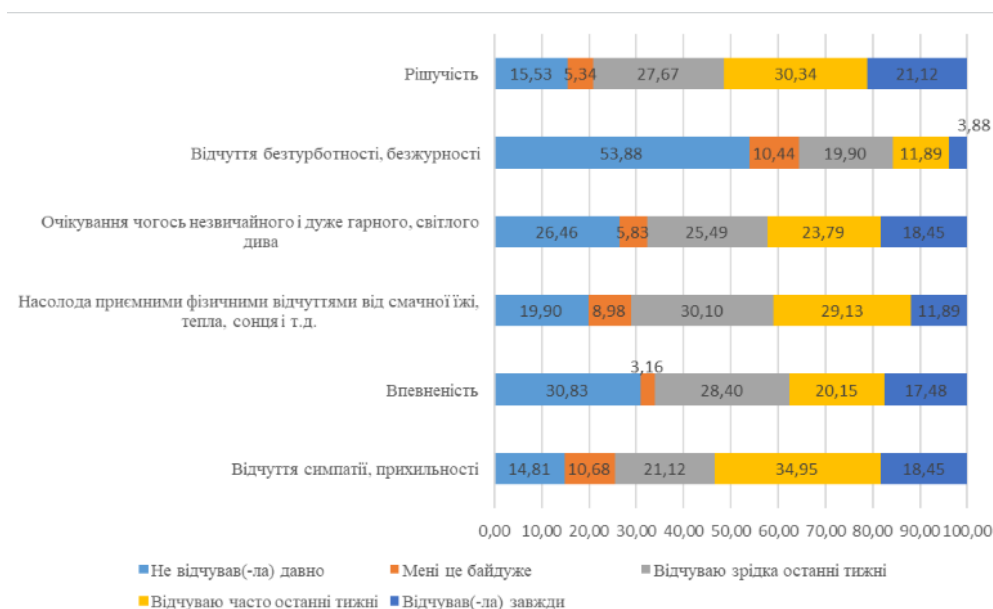
Розподіл відповідей на питання «Чи навчаються (навчають) зараз Ваші однокласники (колеги; однокласники Вашої дитини)?»

Джерело: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268/326>

Додаток Б.3

Розподіл відповідей на питання «Наскільки часто Ви відчуваєте наведені переживання (емоції, почуття, стани, потреби)?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Джерело: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268/326>

Додаток Б.4

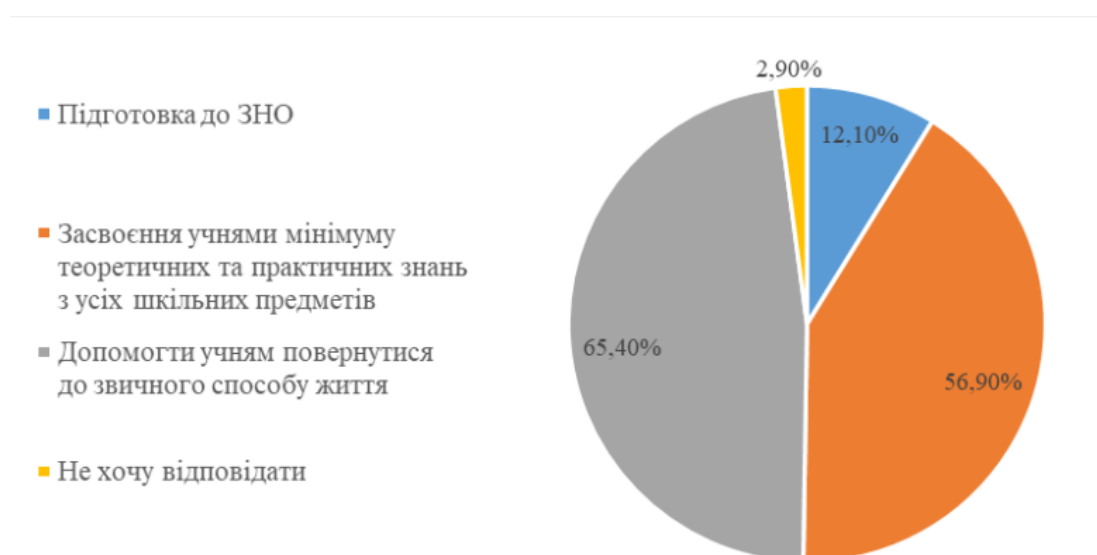
Розподіл відповідей на питання «Які зміни, на Вашу думку, нині необхідні шкільній освіті?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Джерело: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268/326>

Додаток Б.5

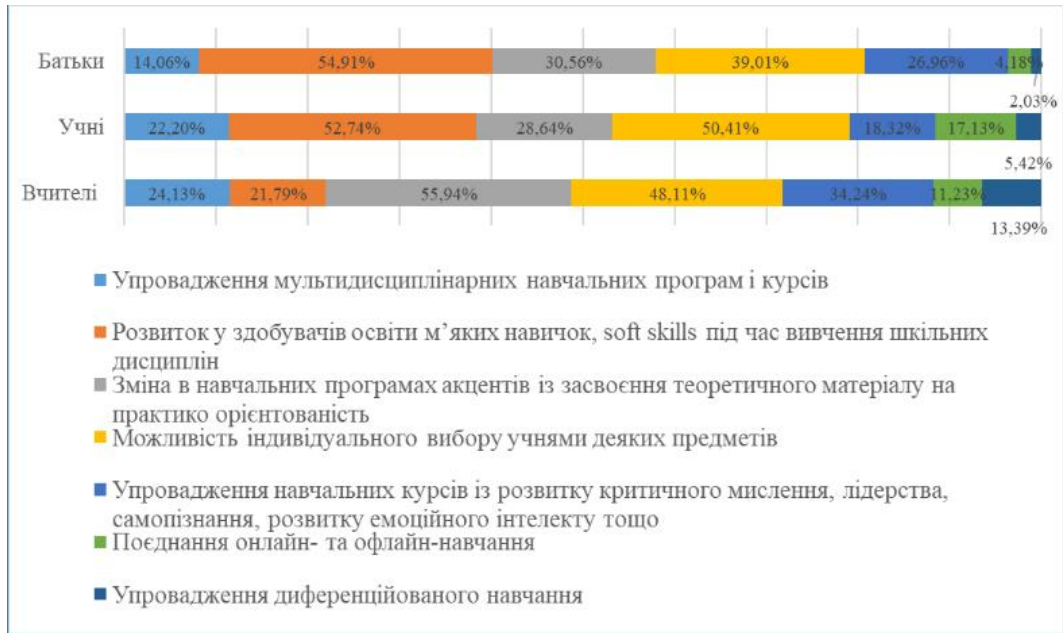
Розподіл відповідей на питання «Які, на Вашу думку, зараз мають бути головні завдання шкільної освіти?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Джерело: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268/326>

Додаток Б.6

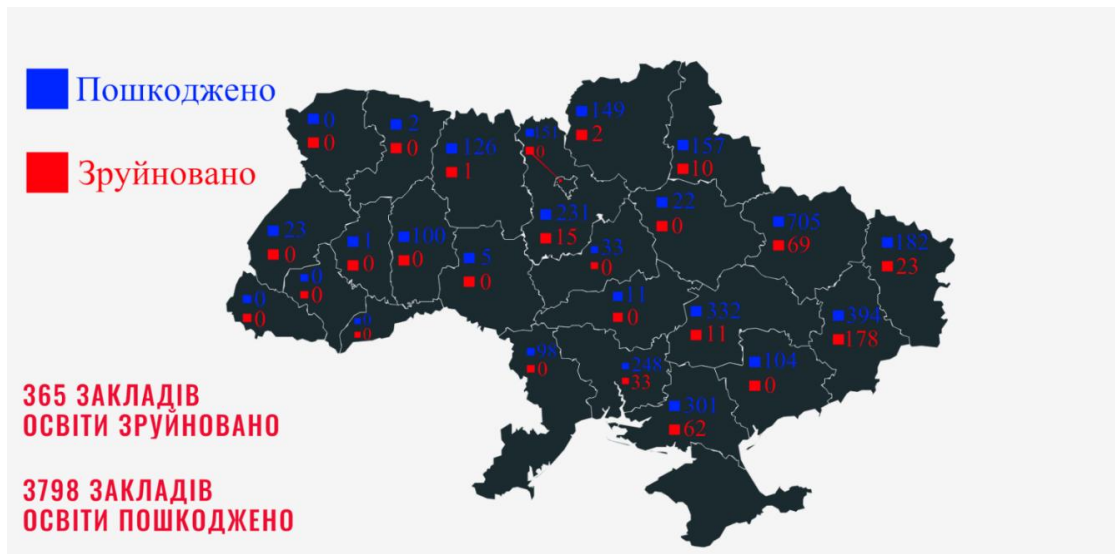
Розподіл відповідей на питання «Які зміни, на Вашу думку, необхідні шкільній освіті?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Джерело: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/268/326>

Додаток В

Карта пошкоджених та зруйнованих закладів освіти в Україні через російську агресію

Джерело: <https://saveschools.in.ua/>

Додаток Г

Платформи та додатки для здійснення освітнього процесу в дистанційному форматі

Додаток Г.1

HUMAN ШКОЛА. Зручні та сучасні інструменти для навчального закладу (система управління навчанням, аналітика, шкільна соцмережа, рефлексія). Безкоштовно для державних ЗЗСО.

Джерело: <https://human.ua/>

Додаток Г.2

НОВІ ЗНАННЯ. Електронні класні щоденники та журнали. Зручна система дистанційного навчання. Заклад освіти повинен бути приєднаним до системи "КУРС "Школа"".

Джерело: <https://nz.ua/>

Додаток Г.3

ЄДИНА ШКОЛА. Інформаційно-комунікаційна система, призначена для закладів освіти, учнів та їх батьків, включає електронні журнал та щоденник. Є мобільний додаток. Рекомендована МОН України.

Джерело: <https://eschool-ua.com/#/>

Додаток Г.4

MOODLE. Навчальна платформа, яка допоможе створити ефективне інтернет-навчання у власному середовищі. Можливість створювати курси, близько 20 видів діяльностей. Є мобільний додаток.

Джерело: <https://moodle.org/>

Додаток Г.5

GOOGLE CLASSROOM. Безкоштовний веб-сервіс, створений Google для закладів освіти. Є мобільний додаток.

Джерело: <https://classroom.google.com/>

Платформи для створення навчальних ігор

Додаток Д.1

Джерело: <https://www.playbuzz.com/quizzes>

Додаток Д.2

Джерело: <https://www.symbaloo.com/home/mix/13eOcRbjEE>

Додаток Д.3

Джерело: <https://chromewebstore.google.com/detail/kaizena-web-app/lhicpgcnoprcjldobhoddnplkebp1faj?hl=uk>

Джерело: <https://app.wizer.me/>

Джерело: <https://wordwall.net/ru/myactivities>

Джерело: <https://www.classtools.net/>

Додаток Д.7

Джерело: <https://www.mindmeister.com/ru>

Додаток Д.8

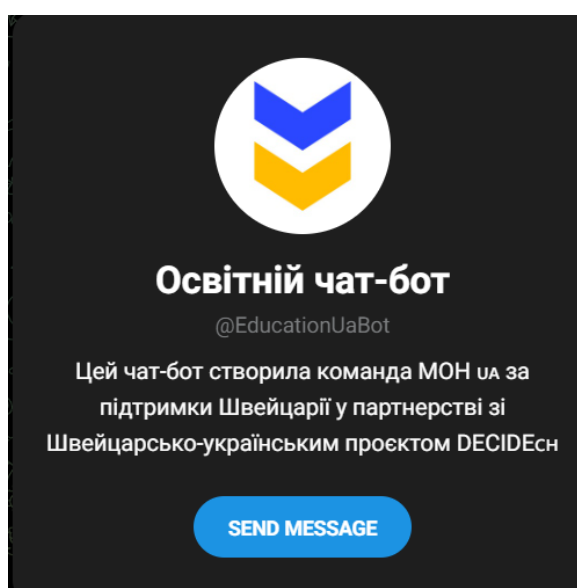

Джерело: <https://www.pixton.com/welcome>

Додаток Е

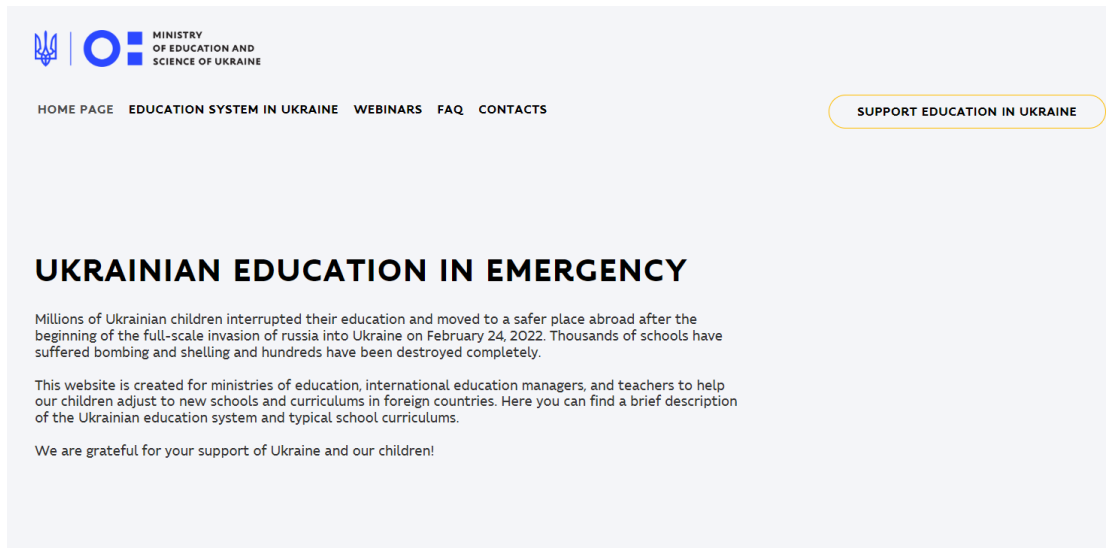
Співпраця з міжнародними товариствами в системі освіти

Додаток Е.1

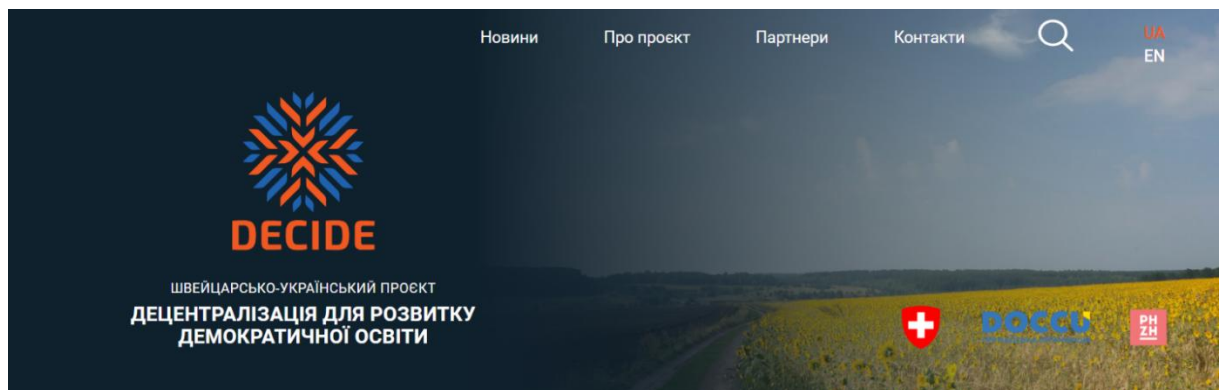
Джерело: <https://t.me/EducationUaBot>

Додаток Е.2

Джерело: <https://emergency.mon.gov.ua/>

Додаток Е.3

Джерело: <https://decide.in.ua/>

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок 1

Клас 11

Тема: Війна в Україні 2014–2023: освіта, культура, загальний стан.

Мета:

Навчальна:

- охарактеризувати передумови та причини війни в Україні 2014-2023 рр.; */інформаційна*
- розглянути основні події повномасштабного вторгнення росії в Україну 2022 р.; */інформаційна*
- ознайомитися з соціально-економічними змінами в Україні в період війни 2014-2023 рр.; */інформаційна*
- охарактеризувати культурні здобутки вказаного періоду; */інформаційна*
- ознайомитися з основними особливостями розвитку освіти під час російською агресії 2014-2023 рр.; */інформаційна*
- ознайомити учнів у загальному вигляді з поняттями гібридна війна, кіборги, путінізм, рашизм, НУШ, воєнний стан, небесна сотня; */інформаційна*
- розглянути вплив війни на психоемоційний стан людей. */здоров'язберігаюча*

Розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (на основі вивчення теми «Війна в Україні 2014-2023: освіта, культура, загальний стан»); */логічна*

- розвивати математичну компетентність (на основі вправи «Історичне рівняння»); */математична*
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою (на основі роботи із картою «Україна в 2014-2019 рр.», робота з картою на платформі «DeepStateMap»); */просторова*
- розвивати вміння аналізувати історичні факти (на основі аналізу історичного джерела «З інтерв'ю патріарха Філарета», роботи з інформаційними картками НУШ, гри «Класифікація» на платформі LearningApps за темою «Підсумки двох років президентства В. Зеленського», гри «Що?Де?Коли?», вправи на платформі ClassTools «Fakebook»); */логічна, аксіологічна*
- розвивати хронологічну компетентність (на основі вправ «Лінія часу», «Історичне рівняння»); */хронологічна*
- розвивати навички роботи з поняттями (на основі гри «Криптограма»); */логічна, аксіологічна*
- формувати вміння визначати вплив історичних подій на життя людей (на основі гри «На щастя – на жаль», інформації про зміни у житті людей після нападу росії на територію України, вправи на платформі LearningApps «Українська культура 2014-2023 рр.»); */логічна, аксіологічна*
- розвивати політичну усвідомленість учнів (на основі ігор на платформі LearningApps «Історичні пазли (Україна у 1991-2013 рр.)», «Класифікація (Підсумки двох років президентства В. Зеленського)», роботи із законами України, таблиці «Досягнення та невдачі української влади в царині реформ.»); */громадянська*
- розвивати економічну компетентність (на основі аналізу діаграми «Видатки на освіту із державного й місцевих бюджетів протягом 2021–2023 рр. та відповідні зміни», таблиць «Видатки зведеного бюджету на освіту у 2022–2023 рр. (за рівнями освіти)» та «Структура падіння ВВП за галузями 2020»). */економічна*

Виховна:

- формувати інтерес до історії (на основі інформації по темі «Війна в Україні 2014-2023: освіта, культура, загальний стан.»); */логічна, аксіологічна, інформаційна*
- виховувати вміння працювати в колективі (на основі гри «На щастя – на жаль», роботи з інтелект-картою «Нова Українська Школа», гри «Що?Де?Коли?», методу «Заперечення»); */комунікативна, мовленнєва, логічна, аксіологічна*
- формувати критичне мислення (на основі роботи з інтелект-картою «Нова Українська Школа», гри «Що?Де?Коли?», методу «Заперечення», роботи з інформаційними картками НУШ, аналізу діаграми ««Видатки на освіту із державного й місцевих бюджетів протягом 2021–2023 рр. та відповідні зміни», таблиці «Видатки зведеного бюджету на освіту у 2022–2023 рр. (за рівнями освіти)», аналізу історичного джерела «З інтерв'ю патріарха Філарета», таблиці «Досягнення та невдачі української влади в царині реформ», роботи з мемами, створення коміксу, відеоролику «30 війн із Заклятим сусідом: російсько – українська війна 2014-2022 рр.», завдання на платформі ClassTools «Fakebook», VR – музей пам'яті війни «Війна впритул», завдання на платформі LearningApps «Українська культура 2014-2023 рр.»); */логічна, аксіологічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань (на основі гри «Криптограма», методу «Заперечення», гри «Що?Де?Коли?», гри «На щастя – на жаль», аналізу таблиць, діаграм); */комунікативна, мовленнєва*
- виховувати дбайливе ставлення до психологічного здоров'я (на основі роботи з ChatGPT «Психологічна допомога», курс на платформі Prometheus «Стрес-менеджмент для освітян», гри «На щастя – на жаль»); */здоров'язберігаюча, особиста*

- формувати розуміння цінностей правил безпеки під час воєнного стану (на основі гри на платформі Wordwall «Правила безпеки для дітей під час війни»); */здоров'язберігаюча, особиста*
- виховувати розуміння цінності освіти у воєнний час (на основі інформації про удосконалення освіти, про адаптацію освіти до умов війни); */особиста, навчальна*
- виховувати повагу до військових (на основі інформації про вшановування героїзму кіборгів в кіно, мистецтві та літературі); */громадянська*
- виховувати розуміння цілісності територій (на основі відеоролику «30 війн із Заклятим сусідом: російсько – українська війна 2014-2022 рр.», роботи із картою на платформі «DeepStateMap» – Мапа війни в Україні). */громадянська*

Тип уроку: комбінований

Обладнання: документи, веб-ресурси, відеоматеріали, фотоматеріали.

Основні поняття: гібридна війна, кіборги, путінізм, рашизм, НУШ, воєнний стан, небесна сотня.

Основні дати:

- **20 лютого 2014 року** - ескалація протестів на Майдані, що спричинила кілька днів насильства та смерті більше 100 людей.
- **27 лютого 2014 року** - початок анексії росією Криму, що призвело до референдуму про приєднання до Росії і входу Криму в росію.

- **6 квітня 2014 року** - початок протестів та окупації адміністративних будівель у східних регіонах України, що згодом привели до вибуху збройних конфліктів.
- **11 травня 2014 року** - проведення референдуму в Донецькій та Луганській областях про статус відокремлення від України і створення «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки».
- **17 липня 2014 року** - зиття рейсу МН17 авіакомпанії Malaysia Airlines над сходом України, що призвело до загибелі всіх 298 пасажирів на борту.
- **5 вересня 2014 року** - підписання Мінських угод між Україною, росією та представниками сепаратистських угруповань, які мали на меті зупинити бойові дії.
- **15 лютого 2015 року** - початок битви за Дебальцеве, стратегічно важливого міста на сході України, яке контролювалося українськими військами.
- **19 лютого 2015 року** - підписання других Мінських угод, спрямованих на врегулювання конфлікту в Донбасі.
- **25 листопада 2018 року** - порушення росією морського кордону України і захоплення трьох українських військових кораблів у Керченській протоці.
- **24 лютого 2022 року** - російська військова агресія проти України, що призвела до військової операції Росії проти України та подальшої ескалації конфлікту.
- **вересень 2017 р.** - ухвалення Закону України «Про освіту»;
- **2018 р.** – старт реформи НУШ;
- **16 січня 2020 р.** – ухвалення Закону України «Про повну загальну середню освіту»;

1. Війна в Україні 2014-2023 передумови та причини.
2. Соціально – економічні зміни.
3. Вплив війни на культуру.
4. Загальна інформація про стан системи освіти у 2014 - 2023 н. р.
5. Психологічна вплив війни.

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
2хв	I.Організаційний	<p>Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку.</p> <p>Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.</p> 	<p><u>Гра «На щастя – на жаль»</u></p> <p>Перед учнями озвучується складна ситуація. Наприклад: «В Україні почалася війна». Хтось інший продовжує: «Але, на щастя, вся моя родина ціла». Черга переходить до іншого: «Але, на жаль, мої друзі в іншому місті вимушені три доби поспіль ночувати в бомбосховищі». І далі по колу. Тобто всі учасники продовжать і закінчать цю ситуацію.</p>	<i>здоров'язберігаюча</i>

			Важливо, щоб діти зрозуміли: будь-яка ситуація надзвичайно багатогранна.	
7хв	II. Перевірка домашнього завдання		<p style="text-align: center;"><u>Вправа «Лінія часу»</u></p> <p style="text-align: center;">Вставте пропущені дати та завершіть лінію часу.</p> <div style="text-align: center;"> <p>Березень Підписання в Брюсселі Президентом П. Порошенком політичної частини Угоди про асоціацію з Євросоюзом. У червні підписано її економічні розділи</p> <p>Жовтень Ухвалення пакета антикорупційних законів</p> <p>Квітень Ухвалення законів про декомунізацію</p> <p>Червень Запровадження безвізового режиму між Україною та Євросоюзом</p> <p>5 січня Підписання Вселенським патріархом Варфоломієм Томосу про автокефалію Православної церкви України</p> <p>15 грудня Об'єднаний собор українських православних церков. Створення єдиної помісної церкви – Православної церкви України</p> </div> <p style="text-align: center;"><u>Робота з картою</u></p> <p style="text-align: center;">Україна в 2014–2019 рр.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">Проаналізуйте карту та доберіть до нижче поданих речень відповідні позначки на карті:</p> <p>1. Обласні держадміністрації, що наприкінці січня 2014 р. перебували під контролем прихильників Євромайдану.</p>	<p><i>хронологічна</i></p> <p><i>просторова</i></p>

			<p>2. Обласні центри, де тривало протистояння між прихильниками Євромайдану та владою.</p> <p>3. Проросійські заклоти в лютому - травні 2014 р.</p> <p>4. Населені пункти, атаковані збройними силами Російської Федерації та проросійськими бойовиками.</p> <p>5. Райони концентрації російських військ у серпні 2014 р.</p> <p>6. Лінія збройного протистояння на Донбасі 2015 – 2018 рр.</p> <p>7. Українські території, окуповані російськими військами та бандоформуваннями.</p> <p>8. Населені пункти, які поміняли назви згідно з пакетом законів про декомунізацію (у дужках указано колишні назви).</p> <p style="text-align: center;"><u>Робота з історичним джерелом</u></p>	<p style="text-align: right;"><i>логічна, аксіологічна</i></p>
--	--	--	--	--

2 З інтерв'ю патріарха Філарета: «Питання надання Томосу наша церква поставила ще в 1992 році. І тоді на зустрічі зі мною в Стамбулі патріарх Варфоломій сказав, що об'єднайтесь спочатку, щоб у вас була одна православна церква, а тоді отримаєте Томос від Вселенського патріарха. І тому ми протягом 25 років намагалися об'єднатися з автокефальною церквою. І трині ми доходили до такого стану, що вже готові були до об'єднання. Але потім приїхав один єпископ, я думаю, з Москви, щоб ставили умову таку, щоб Київський патріархат не погоджувався.

А ось коли став президентом Петро Олексійович Порошенко, то він поставив своєю метою допомогти українській церкві отримати Томос. Цього разу патріарх Варфоломій сказав, що треба, щоб усі архієреї Київського патріархату, автокефальної церкви і якась частина, хоч дещілька від Московського патріархату, звернулися до нього з проханням про надання Томосу і ми це виконали...

Російська церква не є матірню церквою щодо української церкви. А навпаки – Українська церква є матірню церквою щодо Російської церкви. Тому що в 1448 році Московська митрополія відокремилась від Київської митрополії. Якщо вона відокремилась від Київської митрополії, то, значить, матір – Київська митрополія, а не Московська.

Якби українська церква збереглась нерозділеною, то цієї війни не було б. Чому не було б? Тому що Росія не було б на кого спертися.

Є в Україні частина населення, проросійськи налаштованого. Але це не та сила, яка могла б допомогти Росії заволодіти Україною. А ось церква – це велика сила. І оскільки Московський патріархат такий великий в Україні, то Москва сподівалася,

що він підтримає її. І він дійсно підтримує. Ось узяти, наприклад, Донбас. Українська церква Московського патріархату на Донбасі повністю підтримує сепаратистів і підтримує Росію».

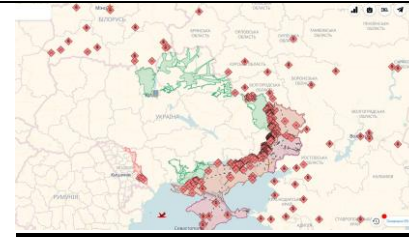
Прочитайте фрагмент джерела.

1. Чому, за свідченням патріарха Філарета, УПЦ МП чинила перешкоди отриманню Томосу про автокефалію Української Православної церкви? У чому вони виявлялися?
2. Які ідеологеми використовували противники для обґрунтування своєї позиції?
3. Як пов'язані питання церковного життя й політика?

4хв	III. Мотиваційний етап	<p style="text-align: center;"><u>Вправа «Криптограма»</u></p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td></td> <td>1</td> <td>2</td> <td>3</td> <td>4</td> <td>5</td> <td>6</td> <td>7</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>А</td> <td>Б</td> <td>В</td> <td>Г</td> <td>Д</td> <td>Е</td> <td>Э</td> <td>Ж</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>З</td> <td>И</td> <td>І</td> <td>Ї</td> <td>Й</td> <td>К</td> <td>Л</td> <td>М</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Н</td> <td>О</td> <td>П</td> <td>Р</td> <td>С</td> <td>Т</td> <td>У</td> <td>Ф</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>Х</td> <td>Ц</td> <td>Ч</td> <td>Ш</td> <td>Щ</td> <td>Ь</td> <td>Ю</td> <td>Я</td> </tr> </table>		1	2	3	4	5	6	7	8	1	А	Б	В	Г	Д	Е	Э	Ж	2	З	И	І	Ї	Й	К	Л	М	3	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	4	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ь	Ю	Я	<p>- 13, 73, 44 (НУШ);</p> <p>- 33, 73, 63, 32, 13, 32, 12, 82 (путінізм);</p> <p>- 43, 11, 44, 22, 12, 82 (рашизм);</p> <p>- 62, 32, 21, 23, 43, 42 (кіборг).</p>	логічна, аксіологічна
	1	2	3	4	5	6	7	8																																									
1	А	Б	В	Г	Д	Е	Э	Ж																																									
2	З	И	І	Ї	Й	К	Л	М																																									
3	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф																																									
4	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ь	Ю	Я																																									
7хв	IV. Актуалізаційний		<p style="text-align: center;"><u>Вправа «Історичне рівняння»</u></p> <p>1. Вступ України до СОТ + ухвалення Конституції України – обрання Л. Кравчука президентом України + дата народження України : дата заснування Збройних Сил України – початок АТО + отримання Україною безвізового режиму = ? (2008 + 1996 – 1991 + 24:6 – 2014 + 2017 = 2020)</p> <p>2. Запровадження гривні + (Початок президенства В. Зеленського – Акт проголошення незалежності України) : кількість держав-учасниць Нормандського формату + дата вибуху на ЧАЕС – дата</p>	математична																																													

			<p>прийняття ВРУ Декларації про державний суверенітет = ? (1996 + (2019 – 1991) : 4 + 26 – 16 = 2013)</p> <p><u>Завдання на платформі LarningApps</u></p> <p>1. https://learningapps.org/view29991829 - Історичні пазли (Україна у 1991-2013 рр.).</p> <p>2. https://learningapps.org/view30816272 - Класифікація (Підсумки двох років президентства В. Зеленського).</p>	<p><i>логічна</i></p> <p><i>логічна</i></p>
20хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p>1.</p> <p>Відеоролик - «30 війн із Заклятим сусідом: російсько – українська війна 2014-2022 рр.»</p> <p>URL: https://www.youtube.com/watch?v=G-pE0tEiGck&ab_channel=АрміяInform</p> <p>2.</p> <p>- Економічна криза: Війна призвела до загострення економічної ситуації в країні. Збільшилися дефіцит бюджету, зростання безробіття та зменшення інвестицій.</p> <p><i>/інформаційна</i></p>	<p>- перегляньте відеоролик;</p> <p>- визначте основні причини на передумови початку війни;</p> <p>- виділіть основні події.</p> <p><u>Робота з картою на платформі «DeepStateMap»</u> - Мапа війни в Україні</p>	<p><i>логічна,</i></p> <p><i>аксіологічна</i></p> <p><i>просторова</i></p>

- **Зміни в промисловості:** Деякі галузі промисловості, особливо в Донецькій і Луганській областях в період з 2014, та більшість українських галузей промисловості в період 2022 зазнали великих збитків через знищення і зупинення виробництва. */інформаційна*
- **Міграційні процеси:** Війна призвела до значного міграційного відтоку населення зі сходу України в інші регіони країни або за кордон. */інформаційна*
- **Гуманітарна криза:** Велика кількість людей потребувала гуманітарної допомоги через зруйнування і обмежений доступ до основних життєвих потреб. */інформаційна*
- **Політичні та соціальні розбіжності:** Конфлікт поглибив соціальні розбіжності та викликав внутрішній політичний розкол, що мав вплив на стабільність країни. */інформаційна*
- **Зміни в системі соціального захисту:** Уряд України змушений був змінювати систему соціального захисту для адаптації до нових умов

URL:

<https://deepstatemap.live/#9/48.2752/37.9605>

- розгляньте мапу війни росії проти України в реальному часі;
- охарактеризуйте перебіг подій, зміни та можливі повороти у розгортанні процесу.

Робота з мемами

Створіть мем який висміює усю нікчемність таких режимів як «путінізм» та «рашизм»

Робота з таблицею

*логічна,
аксіологічна,
творча*

економічна

і підтримки людей, постраждалих від війни.

/інформаційна

- **Зміна енергетичних ресурсів:** Втрата Криму, окупація східних територій, руйнація інфраструктури України призвели до зміни енергетичних потоків та енергетичних втрат для України. */інформаційна*

- **Вплив на сільське господарство:** Війна суттєво позначилася на сільському господарстві через зруйнування і втрату земель.

/інформаційна

3.

Мистецтво та література:

- Роман «**Воїн**» Олега Сенцова, українського режисера і політичного в'язня, який відображає його власні враження від в'язниці в Росії після анексії Криму. */інформаційна*

- Кінострічка «**Донбас**» Сергія Лозниці, яка показує жорстокість і недоліки війни в Донецькій області. */інформаційна*

Кіно та театр:

- Театральна постановка «**Майдан. Варіації**»

Структура падіння ВВП у 2020 році за галузями

Структура падіння ВВП у 2020 році за галузями

	Валова додана вартість галузі, у 2020 році, млрд грн	Зміна обсягу до 2019 року	Доля галузі у ВВП	Валова галузі, у відсотковій частині ВВП у 2020 році
Сільське господарство	389	-11,5%	9,3%	-1,03%
Добувна промисловість	190	-3,1%	4,6%	-0,17%
Переробна промисловість	425	-4,0%	10,1%	-0,65%
Постачання електроенергії, газу, води	139	-1,5%	3,3%	-0,05%
Будівництво	120	5,2%	2,9%	0,14%
Торгівля	585	4,9%	13,9%	0,65%
Транспорт і логістика	262	-16,4%	6,3%	-1,09%
HoReCa	27	-28,5%	0,6%	-0,25%
Інформація та телекомунікації	208	2,3%	5,0%	0,11%
Фінанси	133	1,2%	3,2%	0,03%
Нерухомість	268	1,2%	6,4%	0,07%
Професійна, наукова, технічна діяльність	137	-12,0%	3,3%	-0,43%
Адміністративне обслуговування	59	-12,4%	1,4%	-0,19%
Державне управління та оборона	303	1,5%	7,2%	0,10%
Освіта	181	-4,8%	4,3%	-0,21%
Охорона здоров'я та соціального захисту	113	2,2%	2,7%	0,05%
Мистецтво, спорт та розваги	23	-12,7%	0,5%	-0,08%
Інші послуги	34	-23,1%	0,8%	-0,23%
Чисті податки на продукти**	597	-5,7%	14,2%	-0,80%

* - у постійних цінах 2016 року

** - різниця між податками та субсидіями на продукти.

Джерело: Держстат, розрахунок Forbes.

Завдання на платформі ClassTools

«Fakebook»

Створіть соціальну сторінку одному із героїв сучасного українського кіномистецтва, літературного героя і т.д (на ваш вибір)

*логічна,
аксіологічна,
творча*

*логічна,
аксіологічна*

Володимира Кучинського, яка об'єднує мистецтво і політику в контексті Майдану та подій після нього. */інформаційна*

- Фільм «**Кіборги**» Ахтема Сеїтаблаєва, який розповідає про оборону аеропорту Донецьк від сил сепаратистів у 2014 році. */інформаційна*

Меморіальна культура:

- Пам'ятник «**Небесна сотня**» у Києві, який вшановує загиблих на Майдані у 2014 році. */інформаційна*

- Меморіальний комплекс у Слов'янську на честь воїнів, які загинули в боротьбі з терористами на сході України. */інформаційна*

Соціальні проекти:

- Проект «**Ти не один**» ініціативи «Повернись живим», який надає психологічну та медичну підтримку ветеранам війни. */інформаційна*

- Волонтерський рух «**Білий ангел**», який надає допомогу пораненим воїнам та їх родинам.

Ідентичність і пам'ять:

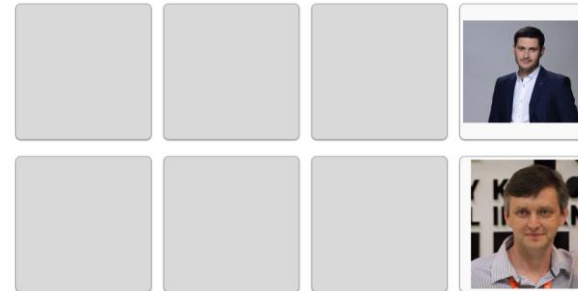
- Зміцнення української національної ідентичності через спільність і опір під час

Вправа на платформі LearningApps

«Українська культура 2014-2022рр.»

Знайдіть пару

Turns: 4

Робота з інформаційними картками

- Охарактеризуйте інформацію подану на картці

логічна

війни. /інформаційна

- Формування нових символів і образів, таких як «кіборги» (оборонці аеропорту в Донецьку), які стали частиною українського колективного свідомості. /інформаційна

4.

У вересні 2017 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про освіту». Новий закон є базовим - він розблоковує можливості для подальшого реформування сфери освіти, ухвалення законів «Про загальну середню освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих». /інформаційна

Закон «Про освіту» впроваджує трирівневу систему середньої освіти:

- початкова освіта - **4 роки**,
- базова освіта - **5 років**,
- профільна - **3 роки**.

Навчальний **2018/2019** рік став визначальним для освіти України, оскільки розпочав перехід загальної середньої освіти на 12-річне навчання - стартувала **Нова українська школа** (НУШ).

- Розгляньте структуру НУШ та охарактеризуйте її плюси та станом на 2024 рік.

Робота із інтелект-картою

«Нова українська школа»

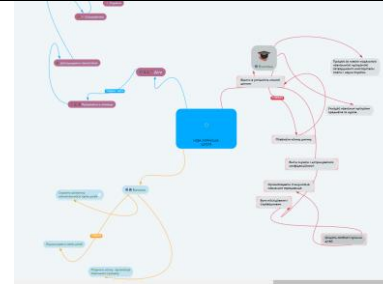
логічна,
аксіологічна

/інформаційна

Новий Закон України «Про освіту» передбачає такі ключові компетентності:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно - комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності,
- культурна компетентність;
- підприємливість і фінансова грамотність;

За статистичними даними, на початок **2023 р.** в Україні функціонувало **13 875** закладів дошкільної освіти (ЗДО), **12 976** закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), **670** закладів професійної (професійно-технічної) освіти

URL:

<https://www.mindmeister.com/ru/1155446114/?fullscreen=1#>

Завдання на платформі «WordWall»

«Правила безпеки для дітей під час війни»

URL: <https://wordwall.net/ru/resource/44942495>

Робота з діаграмою

«Видатки на освіту із державного й місцевих бюджетів протягом 2021–2023 рр. та відповідні зміни»

*логічна,
аксіологічна*

економічна

(ЗП(ПТ)О), **332** заклади вищої освіти (ЗВО), **740** закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО).

/інформаційна

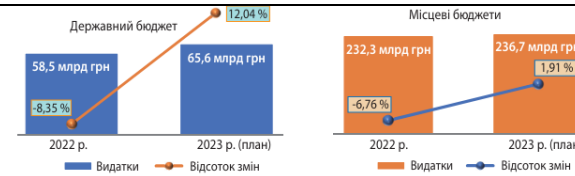
У **2022/2023 н. р.** статутна діяльність провадилася закладами освіти в **очному, дистанційному та змішаному режимах.**

/інформаційна

23 червня 2022 р. Європейською Радою прийнято рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. */інформаційна*

- У висновку **Європейської Комісії** зазначено, що Україна має добре розвинену систему освіти з високим рівнем охоплення грамотністю (майже 100 %) та непоганими результатами з якості освіти, отриманими в дослідженні **PISA-2018.** */інформаційна*

Станом на квітень 2023 р. загальний прогрес реалізації завдань Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна – ЄС за період **2014 – 2022 рр.** становив: за розділом «**Освіта, навчання та молодь**» було виконано **86 %**

- Охарактеризуйте діаграми. Порівняйте видатки з державного бюджету та місцевих бюджетів

Робота з таблицею

«Видатки зведеного бюджету на освіту у 2022–2023 рр. (за рівнями освіти)»

Напрямок	Видатки, факт 2022 р., млрд грн	Чисельність здобувачів освіти, 2022 р., осіб	На одного здобувача, 2022 р., грн	Видатки, план 2023 р., млрд грн	Чисельність здобувачів освіти, 2023 р., осіб	На одного здобувача, 2023 р., грн
Дошкільна освіта	40,7	1 111 358	36 629,53	51,4	739 722	69 550,45
Загальна середня освіта	145,3	4 230 358	34 346,84	145,1	4 041 976	35 898,28
Професійна (професійно-технічна) освіта	15,5	243 825	63 571,73	17,3	230 474	75 049,68
Фахова передвища освіта	14,9	362 485	41 059,28	15,2	331 488	45 747,66
Вища освіта	45,9	973 205	47 116,50	48,3	1 112 965	43 400,02
Позашкільна освіта та заходи з позашкільної роботи з дітьми	13,0	980 789	13 208,17	14,5	1 011 403	14 361,04

Розгляньте таблицю. Порівняйте видатки 2022 та 2023 років та визначте на який рівень освіти припадає найбільша сума видатків.

Метод «Заперечення»

економічна

*логічна,
аксіологічна,
комунікативна*

запланованих завдань (+5 % у 2022 р.); за розділом «Наука, технології та інновації, космос» – 60 % (+8 % у 2022 р.). /інформаційна 5.

Зважаючи на те, що 2022–2023 н. р. для всіх учасників освітнього процесу виявився екстремальним, психоемоційний стан учнів/учениць погіршився. /інформаційна

- На 20 % зменшилася чисельність старшокласників, які почуваються в безпеці. Рік тому 81 % учнів/ учениць у селах та 85 % у містах зазначали, що почуваються безпечно, у січні 2023 р. так відповіли 65 % учнів/учениць у містах і 69 % у селах. /інформаційна

- Відповідно, й рівень тривоги зріс: якщо в минулому році її відчували 13 % учнів/ учениць у містах та 14 % у селах, то у 2022–2023 н. р. – 25 % у містах і 24 % у селах. /інформаційна

Напрями діяльності:

- психологічний та соціально-педагогічний супровід дітей із сімей учасників бойових дій і ВПО;

Учням пропонується прочитати пункт теми де наведена інформація про інтеграцію системи освіти України в європейський освітній простір.

Завдання учнів спробувати **заперечити** плюси наведенні у тексті і висловити мінуси які можуть супроводжуватися даним процесом в освіті.

здоров'язберігаюча

- допомога постраждалим дітям та сім'ям, ветеранам і членам їхніх родин;

- психологічний супровід дітей з ООП;

Зросла кількість звернень щодо психологічної підтримки дітей в умовах війни, надання психологічної допомоги.

Працівники психологічної служби надають послуги в режимі 24/7, налагоджують взаємодію з учасниками освітнього процесу за допомогою **ІКТ**, проводять консультації через застосунок **«Кабінет психолога / соціального педагога»**.

/інформаційна

- Створено консультаційні пункти психологічної допомоги й надання підтримки населенню, учасникам подій, постраждалим та їхнім родичам. */інформаційна*

- Створено проєкт **Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки** й позиціонується в рамках створення фізично та психологічно безпечних умов у закладах освіти. Упровадження проєкту відбудуватиметься протягом вересня **2023 р.** –

Робота з чатом GPT

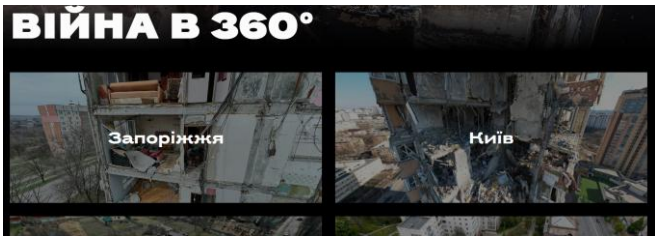
«Психологічна допомога»

Учням пропонується задати чату запитання про те, які є ефективні методи психологічної допомоги людині.

Відповіді озвучити та обговорити їхню доцільність

		травня 2024 р. у двох пілотних регіонах – Одеській і Житомирській областях. <i>/інформаційна</i>																													
бхв	VI.Систематизація знань		<p><u>Підтвердіть фактами або спростуйте слушність тверджень</u></p> <p>- Закон «Про освіту» 2017 р. упроваджує трирівневу систему середньої освіти. - Навчальний 2018/2019 рік був визначальним для освіти України.</p> <p><u>Заповніть таблицю</u></p> <p>Досягнення та невдачі української влади в царині реформ</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Сфера</th> <th>Досягнення</th> <th>Невдачі</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Суд</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Сільське господарство</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Децентралізація</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Газопостачання</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Освіта</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Медицина</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Правоохоронні органи</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Боротьба з корупцією</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Сфера	Досягнення	Невдачі	Суд			Сільське господарство			Децентралізація			Газопостачання			Освіта			Медицина			Правоохоронні органи			Боротьба з корупцією			<p><i>логічна, аксіологічна</i></p> <p><i>логічна, аксіологічна</i></p>
Сфера	Досягнення	Невдачі																													
Суд																															
Сільське господарство																															
Децентралізація																															
Газопостачання																															
Освіта																															
Медицина																															
Правоохоронні органи																															
Боротьба з корупцією																															

			<p style="text-align: center;"><u>Гра. «Що, де і коли?»</u></p> <p>Правила гри. Парам учнів та учениць доручається на підписаних аркушах скласти по два запитання, що починаються словами «що», «де» і «коли» за розглянутим матеріалом.</p> <p>Потім вони обмінюються аркушами й за визначений час відповідають на запитання, складені партнером/партнеркою</p>	<p><i>логічна, аксіологічна, комунікативна</i></p>
бхв	VII. Висновки	<p>- Війна в Україні з 2014 по 2023 роки суттєво позначила себе на різних аспектах суспільного життя країни, зокрема на освіті, культурі та загальному стані суспільства.</p> <p>- Освіта була однією з галузей, яка відчула найбільший вплив в умовах війни. Збройний конфлікт призвів до евакуації шкіл і вищих</p>	<p><u>VR – музей пам'яті війни «Війна впритул»</u></p> <p>URL: https://war.city/uk/tours/</p>	<p><i>логічна, аксіологічна, комунікативна</i></p>

навчальних закладів, знищення освітньої інфраструктури на окупованих територіях та в районах бойових дій. Велика кількість дітей і молоді були змушені переїхати до інших регіонів України або за кордоном для продовження навчання, що створило виклики для їх адаптації та інтеграції.

- **Культурний ландшафт** України також претерпів значні зміни. Активні творчі особистості виступали з виразними відгуками на війну через мистецтво, літературу, кіно та театр, що стало важливим аспектом культурного реагування на конфлікт. Пам'ятники, меморіали та громадські ініціативи з'явилися як спроби вшанувати пам'ять про загиблих та підтримати постраждалих.

- **Загальний стан суспільства** під впливом війни був визначений великими викликами і спробами адаптації до нових реалій. Зміцнення національної самосвідомості та сплочення суспільства в обличчі загрози ззовні відіграли важливу роль у формуванні нових цінностей та

		ідентичності.		
2хв	VIII. Домашнє завдання		1. Створіть комікс на тему: «Перебіг подій під час Революції гідності» - Pixton – сайт для створення коміксів (https://www.pixton.com/welcome)	<i>здоров'язберігаюча</i>